

yaşamdan suya yansımış izler: gözümün gör, kulağımın duy dediği

Bu denli aralıklı çıkan bir dergiye günceli yazmak meğerse ne zormuş. Doğal olarak bu yazılanlar da güncel değil; güncelin esintilerini içinde barındıran bir günlükten seçkiler veya bir podpori oluyor. İşte bu sayıda da, bu havadan bir yazıyla devamdayım.

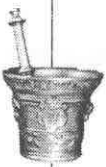
Geçen dergi yayınlandıktan sonra, galiba pek beklemediğim ancak, önemseydiğim birkaç duyum aldım okuyanlarımdan. Dergi henüz daha posta dağıtımına girmemişti. Ancak, çok doğru olarak, Oda Yönetimi, posta parasından tasarruf olsun diye Fakülteler, Hıfzı Sıhha gibi kurumlara elden dağıtım için dergileri gönderiyormuş. Fakülteye gelen dergiler de ilk dağıtım sırasında Farmasötik Teknoloji Anabilim Dalına gitmiş. Doğal olarak bu türden dergiyi, evraki ilk görenler Anabilim Dalı Sekreterleri olur. İşte ilk okuyucum ve beni de bundan haberdar eden Farmasötik Teknoloji'nin Sekreteri Fatma Çelik oldu. Bir nedenle bizim departmanın Sekreteri Nermin Yıldız'ın odasına girdiğimde, pencere önünde oturduğu koltukta hafifçe doğrularak "elinize sağlık hocam, yazınızı okudum ve pek beğendim" mealinde birkaç söz söyledi. Doğrusu hiç beklenmedik böylesi bir duyum hem sevindirdi, keyif verdi; hem de odama döndükten sonra bir kez daha düşüncelere yöneltti. Bu derginin ana okuyucu kitlesi olan eczacılardan bunca yılda aldığım geribesleme bir elin parmağını geçmez. Veya ben öyle diye hatırlıyorum. Ama yazılan bütün yazılar gerçekten bir tartışma platformu oluşturabilselerdi, herhalde yazarları bu türden duyumları daha çok alırlardı diyemi düşünmek gerek, yoksa bunları o okumamanın dayanılmaz hafifliğini yormak gerek.

Doğrusu şimdiye değin bazı yazılarımın içine okunurluğunu tartma anlamında hep birşeyler yazıp adeta okuyucuya not bırakmışımdır. Gerçekten okuyanı eğer o yazı hakkında birşey diyecekse

mutlaka o bırakılan nota bir yanıt vermesi gerekir. Ama çoğu kez aldığım övünç söylemelerinde (nedense ve sanki eleştirilecek hiç birşey yokmuş gibi) o nottan bahsedilen olmadığını görüp, gerçekte okunmadığının üzüntüsünü içimde duymuşumdur. Sonuç; Fatma'nın böylesi bir çıkışı gerçekten beni şaşırttı. Bir kaç gün sonrasında, Departman sekreterimiz Nermin'de bir sabah odama gelip yazıyı okuduğundan ve etkilendiği bölümler olduğundan bahsetti. Doğrusu nedendir bilemediğim bir biçimde biraz utanır gibi hissettim. Hani ne övgülere alışkınız bu toplumda ve herhalde utanmalar bundandır diye düşünüyorum; ne de yergilere ve eleştiriye tahammülün sınırlarını bilebiliyoruz. Eczacılar'dan söz söyleyeni çıkmadı mı; evet, var! Her ikisi de sınıf arkadaşları; birisi Sema Burgaz, diğeri de Asuman Talu. İlki, yazıdan çıkışla yazarının kimlik değerlendirmesini yaptı; ikincisinin düşüncelerini ise bir nöbetinde eczanesini ziyaretim sırasında öğrendim ve bana, yazının okuyucuya tattırdığı duygusal boyutu üzerine olan düşüncelerini aktardı. Onlardan birkaç gün sonrası Fakültem'den İsmet Çok odama gelerek ve Nilgün Göger'de merdiven başında düşünce ve duygularını benle paylaştılar. Oda çevresinden ve yazı kurulu içinden birkaç arkadaşımı bu sıralamanın dışında tuttum. Zira onlarla daha önce bir biçimde paylaşmıştık o yazdıklarımı.

İşte doğrusu bunlar bana cesaret verdi galiba, ondandır bu devam veya yazarlık oynamak cüreti. Ama yaşam bir çeşit oyun değil mi ki; zaman zaman çeşitli rollere büründüğümüz.

(Şimdi ve artık buraya bir not düşmeliyim. Bu bölümleri yazdığım da galiba Şubat ortalarıydı ve işte yukarıda saydığım kadar azdı geri beslemeler. Sonrası, özellikle Mart'ın sonuna doğru pek bir çok arttı okuyanı. Adları buraya sığmayacak kadar çok değerlendirme aldım eczacılardan. Olumsuzlayanlarına bu dergi baskıya girerken henüz daha rastlamamıştım. Belki nezaketendir. Belki de gerçekten öyle bulduklarından. Önerilerde bulu-

nanları var. Onları dikkate almaya çalıştım bu yazıda ve yani işte özendiriciydi söylenenler. Galiba bu sefer üslup değişikliğinden oldu diye düşünüyorum. Meğerse birşeyler anlatabilmek, bildiğini paylaşabilmenin bir diğer yolu da böyleymiş. Ben de bunu öğrendim kendi hesabıma. Yoksa şimdiye değin yazdıklarındaki fikirlerimde bir değişiklik de olmadı.)

Kurban, Kurbanlık ve IMF üzerine

Gündelik yaşamda ne çokta kullanılan kelimelerden birisidir kurban. "Can kurban", "Hayatım sana kurban" gibi tümceler sevgi üzerine ve sevilene bir takdimedir. Galiba sevilenin hoşnutluğunu daha çok kazanmak ve onun katında ayrıcalığı daha da pekiştirmenin kocaman bir çabasını gizler o sözcükler.

"Vatana kurban olmak", toplumsal belleğimiz bakımından önemi her daim en yüksek bilinç düzeyinde tutulan bir davranış ve inanış motifidir. Böyle bir kurbanlık son tahlilde ruhani bir özellik taşır ve şehadet makamına eriş veya şehitlik mertebesine yükseliş olarak tanımlanır. Ve geride kalanların acısını bastırma edimi, bir daha görülemeyecek olanın özlemine dağlamanın hüznünlü bir vakurluğunu kuşanmış gibidir üstüne.

Hayatın çeşitli biçimlerdeki tüm sınav kapılarına erişenlerin, toplum gözlüğü ile betimlenen konum-

ları "kurbanlık koyun" gibi olmaktır. İnsan için, bir çeşit ezilmişliği ve/veya kadere rıza göstermenin boyun büküklüğünü taşımaktır bu görüntü.

Ya gerçek kurbanlıklara ve kurbanla ilişkin ne biliyoruz kendi belleğimde şöyle bir sorguladım gündücelin özelinde tartışarak. Bakalım ortaya çıkan manzaralar nelermiş.

Kurban tüm semavi dinlerde halen bir ibadet şekli olarak çeşitli değişik motifleri içerir biçimde uygulanagelmektedir. Gerçek tarihi, tek tanrılı inaniştan çok öncelere dayanır ve çok tanrılı inanç biçimlerinin de değişmez ibadet motifi olmuştur. Hz. İsa Hristiyanlar için son kurban olarak değerlendirilir. Şaraba ekmek batırmak da bir çeşit kurbandır, bu inanişe göre. İsanın son kurban olduğu bir inanişte, kutsal kanını sembolize eden şaraba batırılmış ekmeğin takdis edilme takdimesi olması anlaşılabilir bir ritüeldir. Yahudilerin, "Hamursuz" bayramları bir çeşit kurban törenidir özünde. Ve İslamiyetteki kurban geleneği de kökleri bakımından Hz. İbrahim'e ve oğlu İsmail'in tanrıya takdime olarak sunulmasına dayanır.

Çağdaşlaşma ve aydınlanmacılık yolunda düşüncüklerinden ve yazdıklarından dolayı hunharca katledilen Turan Dursun, Kur'an Ansiklopedisinin 7. cilt, 307 nolu "Kurban" maddesinde konuyu kapsamlı bir biçimde açıklıyor. Meraklısı için Kaynak yayınlarından çıkan bu yapıtı sağlam bir bilgilenme kaynağı olarak önerebilirim. Turan Dursun, "Yakınlaşma amacıyla Tanrı'ya sunulan" diye tanımlıyor kurbanı. Yine aynı yazara göre Kur'an da "kurban" sözcüğü üç kez geçiyor. Bunlar: Ali İmran Suresi, 183. ayet; Maide Suresi, 27. ayet; ve Ahkaf Suresi, 28. ayet.

Bu kurban bayramında dinle ilgili çevrelerin gündeme getirdiği üzere, bu ayetlerin hiçbirinde kurbanın ne tür bir takdime olduğuna değinen bir kayıt bulunmamaktadır. Turan Dursun'dan alıntıya devam edersek, Kurban maddesinin bir bölümünde o da bir alıntı yapıyor ve diyor ki, "Prof. Dr. Sedat Veşis Örnek, Etnoloji Sözlüğü'ndeki "kurban" maddesine şunları yazmaktadır: "Kurban edilen ya da sunulan şeyler, ilkel toplumların ekonomik yapılarına göre değişir. Örneğin avcılıkla geçinen toplumlarda, hayvan tanrısına, avlanan hayvanlardan bir parça et sunmaya oldukça sık rastlanır. Hayvancılıkla geçinen göçebe toplumlarda, yeni doğmuş hayvanlar,

süt, süttten yapılan içkiler, ikinci planda sığırat, koyun, keçi vb. kurban edilir. Tarımla uğraşan toplumlarsa, doğaüstü kudretlere, yemek, içki, tarla ürünleri sunar ve evcil hayvanlar kurban ederler."

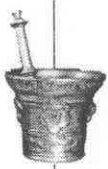
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Zekeriya Beyaz geçtiğimiz kurban bayramında kümes hayvanlarının da kurbanlık olarak sunulabileceğini önce söyledi ve bu işlerin araştırması yaptığını bildiren İsmail Nacak ile Diyanet İşleri'nin karşı tavrı sonrası, sözlerinden yanlış anlamlar çıkarıldığı gibi bir hafif dönüşü de oldu.

Neydi meselenin özü acaba diye sorgularsak; durumun, gerçekte son günlerde karşımıza çıkan son kurban ve kurbanlığın ulusça kendimiz olduğu saptamasıyla ilişkili olduğu yanıtında bitişmesidir. Bizim takdime türü haline getirilişimiz, tarihsel olarak pek yeni değildir. Bunun geldisi, kapitalistleşme serüvenimizin köklü geçmişinde yatmaktadır. 24 Ocak kararları ve Özalizm türü ekonomik ve sosyal transformasyonlar da çalışanların, üretkenlerin, emekçilerin sinai ve finans oligarşilerine kurban edilmelerinin yakın çağ tarihi gibidir. Bunun üzerine dikilen son tuğ, bir zamanların hakça düzen savunucusu ve adı dağlara taşlara umut olarak yazılmışı tarafından becerilmiş ve inanılmaz senaryolar bir yazı gibi ulusun üzerine karabasan suretinde inmiştir.

Neydi son 20 senenin büyük macerası: Yeni Dünya Düzeni'nin eksenine uygun açıda ve düzen merkezi olan ekonomik ve siyasi anlayışın çevresinde, yani küreselleşme sürecinde, bir rota tutuş. Bununla, ulus devletin küçültülmesi, ekonominin özelleştirmelerle kamu kontrolü dışına çıkarılması, planlı ekonomik gelişme yerine serbest pazar yapılımasının teşvik edilmesi, çok taraflı yatırım anlaşmaları ve buna uygun uluslarüstü hukuk anlayışının egemen kılınması temel hedefler olarak gözetildi.

Şimdi bunları böyle yazıyor diye, bazı okuyuların "al sana işte bir dinazor daha" değişleri sanki kuşağıma çalınıyor. Ne var ki, bu gerçeklikler ne benim dinazorluğum, ne de çağı kavrayamamış olmamla ilişkili. Tam tersine, çağı temel gerçekliği ile kavramanın öznesi ve nesnesidir bu yazılanlar ve bunu sanki tek ve değişmez varsılık gibi sunan yeni emperyalizm teorilerini düşünsel anlamda daha da iyi bir kavrayıştır. Yani Türkiye'deki meselenin özünde ideolojik bir iflas yatmaktadır.

IMF (International Monetary Foundation)'nin dilimizdeki karşılığı Uluslararası Para Fonu yani UPF'dir. Kapitalizmin 1929 büyük bunalımından sonra, gelişme sürecine giren devrevi buhranlar, 1930 ların ortalarında bir kez daha dünyayı sarsınca, kriz ancak II. Dünya veya Paylaşım Savaşı ile çözülebilmiştir. İnsanlık adına getirisi, sadece ağır ve gaddar bir soykırım olan ve fatura ödentisi olarak bir savaşı kaçınılmaz kılan bu dönem sonrasında, bir takım küresel restorasyonlar da dünya gündemine taşınmıştır. Önce Cemiyet-i Akvam'ın yerini alan Birleşmiş Milletler ve sonrasında yoksullukla mücadele de finans kaynağı olacak olan Dünya Bankası, dünya tarımını ve dolayısıyla beslenmesini düzende tutacak olan Dünya Tarım Örgütü ve ekonomik gelişme sorunları yaşan ülke ve toplumlara yardımcı olacak programlar oluşturacak ve finans kaynaklarının akışını yaratacak olan Uluslararası Para Fonu, yani IMF. IMF'nin başlangıç yıllarından Hindistan, Arjantin deneyimlerine uzanan tarihi süreçte, bazı iktisatçılar görece bir başarı saptarlar. Ancak Rusya'da hazırladığı programların tepetaklak olması, yine bazı Latin Amerika deneyimlerinin olumsuz görüntüleri ve son tahlilde Türkiye'de yaşanan dram bu kurumu bugün uluslararası platformda da tartışılı bir noktaya taşımıştır. Ülke olarak IMF ile, çok uzun bir zamandır pek bir içli dışlı muhabbetimiz bulunmaktadır. Bu içli dışlılık, 1980'lerin, yani Özal'lı yılların başlangıcına uzanır. Pek çok ilki Özal'la tadan Türkiye, IMF'li yıllarda onun döneminde başlamıştır. Biz, üretim yapmadan paradan para kazanma işlerinin inceliklerini öğrenmeye başladığımızdan bu yana da, IMF'ye muhtaçlığımız daha da artmıştır. Paradan para kazanmanın en uygun zeminleri bankacılık sistemine özgü faiz hadleri ve bankalar aracılığıyla kullanılan kredilerdir. Kuşkusuz bankalardan alınan kredilerin bankalara geri dönüşleri sağlanamazsa, denetlenemezse ve dağıttığı kredileri çeşitli manüplasyonlarla hortumlanan bankaların, söz konusu tüm bataklık kredi borçlarına devletin kefil olması sürekli gündemde kalırsa, IMF'ye ihtiyaç da gündemden hiç düşmez. Kimi neoliberal iktisatçılar, finans oligarşisinin bu hortumlama düzenine reel ekonomi adını takmış ve bunun faziletlerini anlatıyor olsalar bile ufuk bitmiş ve gemi limana girmeden karaya oturmuştur. Yıllardır, IMF'nin acı reçeteleri, emeği ile geçinenle-

re fatura çıkarmış ve üretmeden, tüketme alışkanlığını sanal bir ekonomik gelişme olarak pazarlamaya çalışan politikacılara, yine aynı emekçiler, üretkenler, IMF'ce, denetim altında tutulması gereken biricik kesim gibi gösterilmiştir. Her türlü fedakarlığa katlanan çalışan kesimler, ekonominin düzlüğe çıkmasını Godot'u bekler gibi beklemişler, ama heyhat herhangi bir gelenin olmadığı bu ol hikayede, ceplerinden gidenlerin her geçen gün daha da büyüdüğünü görmüşlerdir. IMF teorik olarak, ekonomiyi düzlüğe çıkaracak olumlu programlar hazırlar. Yani bunu neoliberal iktisatçılar böyle söylüyor! Bu programların dünya finans çevreleri tarafından desteklenebilecek temel mekanizmalarını, IMF, kendisinden destek isteyen ülkeye gösterir. Ve sonrasında da işin seyir defterini o ülkede, yani yerinde, kendileri tutarak rota tutturmaya çalışırlar. Yani pusulanın kendisi konumundaki IMF, nereye derse, ekonomi oraya gitme durumundadır. Bu pusulanın göstergesinde şaşmaz bir manyetik alan bulunur. O da, uluslararası finans çevrelerinden sağlanan kredinin veya açıkçası borcun, faiz ve ana para ödemelerinin mutlak garantisinin sağlanması ve bu ödemelerin yerine getirilmesinde sıkışıklık olması durumunda bunu ücretliler kesiminin ücretlerine ket vurularak veya tarım kesimindeki üreticilerin destek alımları ortadan kaldırılarak veya kamu kaynaklarının satılıp, savrulması sağlanması. Yıllardır bu temel gerçeklik Türkiye'de de böyle sürüp gider kılınmıştır. Kılınmıştır da bir türlü çıkış sağlanamamıştır. Ve sonuçta, bir MGK toplantısında işin (bankacılık işlerinin ve batık kredilerin) kerrakesini soruşturmak isteyen Cumhurbaşkanı ile bunu içine sindiremeyen Başbakan arasındaki tartışmanın basına taşınması ardından, sanal "başardık, başarıyoruz" masalları, iskambil-den ekonomi kaleleri gibi birden çöküvermiştir.

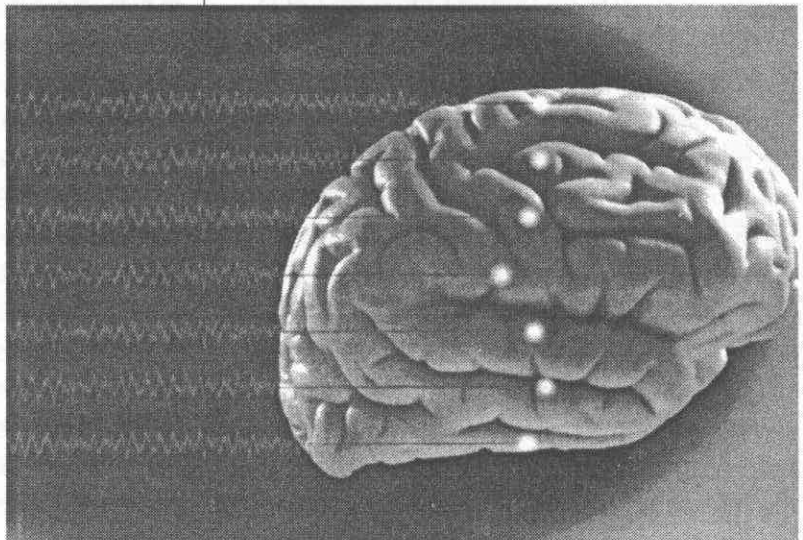
Bu satırları yazan ben, kıdemli bir profesör olarak en yüksek devlet maaşını alan çalışanlardan birisiyim. Ve enflasyona ezdirilmeyecek aylıklı kesimler içerisinde belki de en az korunmaya muhtaç olması gerekli bir beyaz

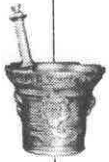
yakalıyım. Ama, şapka düşüp kel görüldükten sonra, benim gibilerin sergilediği genel manzara da bir içler acısı görüntü sergilemeye başlamıştır. Aylık çıplak 700 milyonluk maaşla, istatistiki verilere göre asgari yaşam limiti (Namı diğer yoksulluk sınırı) olan 664 milyonu ancak karşılayan bir kesim olma görüntüsünden öteye gidememeklik, içine düşülen iflasın satır sonundaki noktasıdır. Diğer ücretlileri, yani doçentleri, asistanları veya bu düzeydeki kamu çalışanlarını gündeme ve kaale dahi almıyorum. Çünkü onlar zaten açlık düzeyi içinde, belki de ölmüş kabul ediliyorlar.

Geçmiş kurban bayramınızın şey olması dileğiyle (!?), ha..evet..., "mübarek" olması temennisiyle, eğer daha ölmediyseniz hayırlı mesailer ve kolay gelmeler dilerim.

Hadi bu konu soğumasın!

Neden bu konu soğumasın diyorum, biliyor musunuz! Finans çevrelerinin son tahlilde sahibi oldukları önemli bir kesim olan medya (şunun adını basından medyaya her halde daha küreselleşmiş bir deyim olduğu için çevirdik) bireysel ve/veya toplumsal her türlü dramı bir reyting aracı yapmaya çalışıyor bu ülkede. Ne pişirsem, yediririm mantığı ile hareket eden bu medyatik oligarşik anlayış, hem toplumsal koşullanmayı sağlamanın dinamosu gibi kullanılıyor elindeki iletişim araçlarını ve hem de düzenin yeniden kendisini üretmesinin hem öznesi ve hem de nesnesi oluyor. İşte ekonomik depremin yaşandığı günlerde sistemin çöküşünde doğrudan veya dolaylı olarak yer alan bu mekanizma, sis-

tem neden çöktüyü TV yıldızlarına; galiba yanlış telafuz ettim,.... TV'lere çıkan bazı iktisatçı aktörlere tartıştırmaya çalıştı. Doğrusu kendi hesabıma bu programları derin bir soluk tikanıklığı içerisinde izledim. Bu (bazı) yeni TV aktörleri sistemin özündeki nedenselliği tartışmak yerine, para piyasalarında kağıtlarla oynayanlara veya bankada faize yatırılmış (çeşitli döviz kurlarına bağlı) paraları bulunanlara, bu emtianın nasıl alınıp satılacağı veya nasıl alınıp satılmayacağı ile ilgili reçeteler vermekten öteye gitmediler (aslında görevleri de buydu galiba!). Ortalama vatandaş çoğunluğu hep enayi ve anlamaz sanıldığından, ilk ağızda kavranması karışık gibi gelen iktisat terimleriyle olayları açıklamadan, enayiliğe devam reçetelerini sağlık verip durdular. Ve akıllarının, yeteneklerinin önüne geçen ihtiraslarıyla, üretmeden daha fazla zengin olma düşü gören, sınıf atlamaya pek bir meraklı küçük burjuvalara da yedikleri onulmaz ve onarılmaz kazıklardan ötürü baş sağlığı (yanlış yazdım zannedilmesin, doğrusu baş sağdır; yoksa baş sağlığı değil) dileklerinde bulundular İşte bu yüzden hadi bu konu soğumasın diyorum. Anlıyacağınız, bir sağlık çalışanları dergisinde uzmanlık alanı farmakoloji olan bir öğretim üyesinden, ekonominin geldiği yeni durak üzerine yurttaşlık bilinciyle akademik olamayacak çeşitlemeler sunmaya devam ediyorum.

Bu seferki masal, pardon! yaşanmışlık, 32. Dönem IV. Başkanlar toplantısı sırasında verilen bir konferans ve söyleşiden aktarılan izlenimlerdir.

Bu Başkanlar Kurulu toplantısı ana gündem maddesi olan Bebek Mamaları ve bunların satışına ilişkin yeni piyasa koşullarını görüşmeyi hedefliyordu.

Başkanlar Kurulu Toplantıları, Türk Eczacıları Birliği'nin yıllık planlı toplantılarından. Toplantı gereksinimini genelde ülke gündemi, özelde de sağlık ve ilaç politikaları belirler. O nedenle statik değil, dinamik bir çağrı mekanizması ve esnek bir gündem tartışma platformunu oluşturur. İşte böylesi bir gereksinimden hareketle 24. 02. 2001 tarihinde bir araya gelen gelen Eczacı Odası Başkan ve Yöneticileri kuşkusuz kendi gündemlerini görüşürken rastlantısal olarak ülke gündemine ateşten bir top gibi düşen son ekonomik bunalımı da görüşme fırsatını yakalamıştır. Gündemin ve koşulların önemine binaen, TEB Merkez Heyeti, fırsatı değerlendirmek iste-

miş ve bölge yöneticilerinin son ekonomik bunalım konusunda bilgilenmesini de sağlayacak bir konferans-söyleşi düzenlemiştir. Konuşmacı olarak tercih ve davet edilen öğretim üyesi de Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden Doç. Dr. Sayın Sadi Uzunoglu arkadaşımız.

Genç ve dinamik bir akademisyen görüntüsü sergileyen doçentimiz, eczacılık meslek örgütünün de yakından tanımaya başladığı birisi. Uludağ'da yapılan son Bölgelerarası Toplantıda Eczane İşletmeciliğine ait çalışma gruplarının moderatörlüğünü de üstlenen arkadaşımız, hem bu projenin hayata geçirilmesinde yüklenici olmuş, hem de bunun ilerideki eğitiminin, Eczacı Odaları düzeyindeki programcısı olmuş. Böyle taktim etti Sayın TEB Başkanı. Doğrusu farklı bakış açılarından, değişik soluklara ve organizasyonlara eczacıların da gereksinimi var. Bu bakımdan isabetli bir seçim olup olmadığını görebilme anlamında, bu arkadaşına bir şans tanınabilir diye düşünüyorum.

İşin bu tarafı bir yana, bir akademisyen iktisatçıdan son günlerin tahlilini dinlemek ve sorulacak sorular, belki de benim de soracağım sorularla aydınlanacak olmanın tarifsiz keyfini içimde sıcak sıcak duyarak oturduğum sandalyeye daha da bir yerleştim. Değerli doçenti, kabusun başladığı günlerde bir TV programında da önceden izlemiş olmamın bilgisiyle, renkli bir görüşme olmaya aday bu oturdumdan, daha da çok yaralanmak temel beklentimdi.

Bakalım, ne dedi değerli öğretim üyesi! Kuşkusuz, dedi diye buraya aktardıklarım toplantı sırasında tuttuğum notlardan derlenmiştir. Yani, yazılı, basılı bir kaynak gösterebilme durumunda değilim. Ancak banta kaydedilen oturum tutanakları TEB tarafından yayımlanırsa benim de buraya aktardıklarım daha iyi değerlendirilmiş olur.

O hikaye TEB Başkanının taktimiyle ve soru sorma sırasının oturum sonunda, saat yönünde ve sırayla dönerek olacağı ikazıyla başladı.

Uzunoglu konuşmasına, önce enformasyonun öneminden bahsederek başladı. Güçlü enforfasyonun kolaylıklı bir risk yönetimini omuzlayabileceğini ve bunu yapılandırmamış toplumların güçlü ekonomik ve siyasi toplumlar halinde olamayacağını bildirdi. Devamla, dünyadaki, var olan ekonomik ve bu

anlamda da siyasi dengelerin bir analizini yaparak meseleyi daha da bir açtı.

Bu arada bir satır arası saptamamı da belirtmem gerekiyor. Uzmanımız, konuşmaya başladığı andan, neredeyse sonuna kadar kitleye "abisi bol" bir hitabette bulundu. Kuşkusuz, hitabetinde izlediği bu fevkalade hürmetkar tutum herhalde salonda bulunanları kendisinden çok daha yaşlı görmüş olmasından kaynaklanıyordu....

İşte Uzunoğlu'nun değişik türden sunduğu bu nev-i şahsına münhasır kelamında, biz abiler, G-7 denilen ülkelerin konjonktürel olarak ekonomi ve siyasette en nüfuzlu ülkeler topluluğu olduğunu; bunların teknolojiyi elde ettüklerini ilk basamak bilgi diye öğrendik. Sonrasında, G-20 ülkelerinden bahsedildi. Bu ülkeler ikinci kategori ekonomiler ve siyasi güçler olarak tanıtıldı. Bu ülkelere de, endüstrilerin kaydırıldığı söylenerek, G-7'lerin üretim ayağı haline getirildiklerinden bahsedildi.

Tam bu sırada, kafamda bir kıvılcım çaktı. Türkiye'deki bazı politikacıların zaman zaman öğünme payı ile telafuz ettiği dünyanın en büyük 17. ekonomisi olmamızın hikmeti bu G-20 ler içerisinde olmaktan kaynaklanıyor herhalde diye usumdan geçirdim bu bilgi notu olarak aktarılan hususu. Gene "tahminlerime göre (?), hatırlayamamakla birlikte (!)" tam o sırada, mealen bir başka önemli not ilavesini de kağıt üstüne ben almışım. Yoksa bu, Uzunoğlu'nun konuşmasının bir başka enstantenesindenmi bizlere sunulmuştu, doğrusu galiba tam da anımsayamıyorum ama, sonra ona "bu yeteneğimiz ne olmalı?" diye yönelttiğim soru çıkışına bakarak, şöyle bir sözünü iz düşmüşüm konferansiyer uzmanımızın. "Dış dünya beni kontrol edebileceği güçte tutar. Gerisi kendi yeteneğimiz?"

İşte G-20 olmamızın da temeldeki gizi bu olmalı. Yani teknolojiyi elinde tutan ülke veya ekonomiyse, bu teknolojiyi kullanarak üretim yapılmasının taşoronluğunu başkasına yaptıracaksın ve inşaat yapıcılığın esnasında da baş müteahit tarafından hep kontrol altında tutulur olacaksın. Bu pozisyon ay tutulmasından farklı olarak dünyevi anlamda adeta büyük bir göz altına benzemekte. Yani G-7'lere uyum sağlayamayan bir yuvarlaklaşma ve tostoparlaklaşma göstermediğinde yandın gitti.

Doğrusu araya aldığım anlatılanlar dışındaki bu

bana ait yorumsal izlenim de, konuyu ne denli can kulağıyla dinlediğim bir delili sayılmalıdır.

Haydi biraz daha devam edelim!

Türkiye'nin 1993 bütçe açığı %12 olarak gerçekleşmiş. 1994 devalüasyonunun ülkeye getirisi ise \$ bazında %140 ve TL. bazında %250 artışla noktalanmış. Yani diğer bir ifadeyle, bütçe açığındaki büyüme artmış, enflasyon daha azgınlaşmış ve bunu karşılayacak toplam büyüme hızı daha da gerilemiş. Lafı çok yuğalamadan ve yuvarlamadan özetlenecek olunursa, ülke, tablo olarak daha da fakirleşmenin daniskasını bu devalüasyonla yaşamış. Böyle mealen ifade etti Uzunoğlu bugünlere gelinen yolların en yakınındaki ağız başı yıllardan bir tanesini.

Sonrası, ne mi anlatıldı? IMF'li geçen yıllarımız içinde ekonomik düzluğe IMF önerileri doğrultusunda çıkabilmek için bugüne değin 18 programın yapıldığını, ancak ev ödevini ve kendisine çizilen yol haritasını zorunlu siyasi popülizmden dolayı doğru dürüst uygulayamayan hükümetler nedeniyle istenen başarıya ulaşamadığını ifade etti Sayın Doçent. Ona göre, IMF reçeteleri veya stand-by anlaşmaları olarak ifade edilen ekonomik program çalışmaları, özünde doğru ve yapıcı bir karakter taşıyordu. Bunun için de, IMF internet adresini sağlık verecek, oradaki Türkiye ile ilgili programı okumamızı önerdi. Eğer okursak programın özünde çok doğru öneriler taşıdığından bahsetti. Gerçi "oku" deyip bizi bu maddeten güç eylemle baş başa da bırakmadı sayın uzman. IMF raporunda da yer alan hususları bir bir şöyle özetleyerek sıraladı.

- IMF'ye göre enflasyon gerçek bir performans kriteri değilmiş? (Ya ben yanlış not aldım, veya herhalde IMF'den daha iyi bilecek değiliz!)
- Yani bu gerçek performans kriter olmama işi acaba bir ülkenin gelişme performansı önündeki gerçek bir engel oluşturmaması gerekliliğindenmi kaynaklanmakta mı diye kendi kendime soruyorum. Çünkü aşağıda IMF'nin de istekleri olarak programda yer alan hususlar gerçekleştiğinde enflasyonun düşeceği iddiası dile getirildi Uzunoğlu tarafından. Bu denli yorum yeterli; bakalım IMF neler istiyormuş, şapa oturan programında.
- Kamu kaynaklarında şeffaflık sağlanması
- Siyasetle-ekonomi arasındaki ilişkinin kurumsal

bir üsluba sahipken derviş arkadaşı bozuk ağızla la-kırdı edermiş. Selam verene, hatırını sorana bile sa-liverirmiş küfürü; değdiği yere bakmaksızın. Üzülür-müş, sıkırmış Bektaşî Babası ve bakmış ki bu böyle olmuyor bir gün cebinden bir kuru bakla çıkarıp der-vişana vermiş ve demişki "dilin altında tutasın ve şol dil altında bakla durarken konuşmuyasın". Sonrasın-da pek bir de rahat etmiş dilsiz gibi yanında dolaşan derviş yoldaşıyla.

Gel zaman, git zaman bir ara sokaktan yürüyüp, hikaye bu ya, pazara giderken cumbalı penceresi açılan bir evden bir çamaşır leğenlik su kafalarına boca edilmiş. Vay bre diye yüksek perdeden iç ge-çirmeye kalktığında da, suyu döken kadın bir de çı-kışmış cumbanın altında ne edersiniz diye. Bektaşî Babası bir kadını süzmüş ve "ya sabır" deyip dervişan yoldaşına dönmüş, çıkar şu baklayı ağzından eren-ler diyesiye!!!

Hani işte öylesine yazdım bunları. Vallahi bir mak-sat yoktur bunda. Galiba, yukandan bu yana kendi yazdıklarından bir doldum ki değme gitsin işte!

12 Mart

Benim gibilere çok şey ifade eden 30 yıl önce-siyle ilintili bir tarih. Yani 1971 senesinin izlerini üstün-de taşıyan tozlu sayfalardan birisi. O gün doğanlar, bugün 30 yaşlarını idrak ettiler. Kimisi anne şimdi, ki-misi de baba! Belki onlardan bazılarının, çocukluk anılarının sararmış sayfalarında, kendi babaları, anne-leri veya bir yakınlarına ilişkin yaşanmış, dinlenmiş, anlatılmış bazı karabasanlı hikaye kırntıları olabilir. Aslında o dönem doğanların büyük çoğunluğu ha-tırlamıyordur bile kanımca. Onların çocukları ise kuş-kusuz yaşça pek küçükler ve 12 Mart 1971 tarihi onlar için tarih kitaplarındaki 1453 İstanbul'un fethi, 1538 Preveze Deniz Savaşı kadar çok çok uzak ve anlam-sız. Halbuki şunun şurasında yaşayanları için?.....

Henüz daha bu tarihleri Çağdaş Türkiye Tarihi ki-taplarının içinde yayımlamaya bile başlamadık. Ne böylesi bir düşünce kırntısı ve ne de çabasına dair bir esame yok. Belki bir gün bilgi toplumu olmanın gereksinmesini algılayıp kendimizle ve uzak, yakın gerçek tarihimize yüzleşmekten korkmayarak bun-ları ders diye okullarda okutabileceğiz.

Bu yakın tarihin yakın tanıkları, baş aktörleri tam kadro olmasalar bile hayattalar. Onlar şimdi bulun-

dukları köşelerinde derin suskunluklarını koruyorlar. Baş aktörlerden birisi şimdi bir emekli Cumhurbaş-kanı olarak 12 Mart 2001i Güniz Sokakta soluyor. Bir diğeri ise şu anda Başbakan sıfatı ile geçmişte ken-disine karşı yapıldığını açıkça ifade ettiği bu askeri müdahalenin günümüze taşınmış ve kendisinin de dahildar olduğu bilançosuyla boğuşuyor.

12 Mart demokratik bir anayasadan ayrılışımızın önemli bir köşe taşıdır yakın dönem ülke tarihi için-de. Ekonomik açmazların, siyaseti çıkmaz ve soluk-suz bıraktığı bir ortamda toplumsal değişimin zorla durdurulmasının taçlanmış bir örneğidir. Faturanın emekçi kesimlere, aydınlara kıym, döküm, sürgün, ölüm biçiminde geri döndürülmesinin tarihsel öz-nesidir. Ve başlangıcında bazılarınca bir aymazlıkla devrimci bir dönüşüm olarak algılanmasının da ilk ve son sosyal numunesidir.

Nedenleri, tarihsel akış süreci ve 12 Mart'ın getir-dikleri ve götürdükleri bu yazının çapını çoktan aşar. Ama 12 Mart'ları, 12 Eylül'leri çeşitli biçimde ya-şamış kuşaklar olarak bugümüzü daha iyi algılayabil-diğimizi sadece kendi kendime hatırladım da, tak-vimden bu yaprak düşerken!

Postmodernizm

Size biraz da postmodernizm hakkında birşeyler karalamak istiyorum. Malum son zamanların moda deyimlerinden birisi. Ve kuşku yok ki toplumumuz-da büyük nüfus kesimleri postmodernizm diye bir deymi bir emekli generalin konuşması sırasında sarf ettiği bir niteleme olarak öğrendiler.

Kavramların gizi, kelimelerin anlamında saklıdır. Kelimenin anlamını bilmeyenler, kavramları çöze-meyenler o dili fonetik ve gırtlak olarak taklit et-mekten başka birşey yapmıyanlardır. Ve onlar dü-şünce, felsefe, bilim vb. üretmezler. Onlar ki üretil-miş olanları anlamadan ve algılamadan papağan va-ri taklit ederler de, taklit yaptıklarının bile farkına va-ramazlar.

Epeydir bir süre, bu belki yirmi yılı aşkındır; kendi kendime oynadığım bir oyun var. Önce kelimelerin anlamını öğrenmek ve sonra da o kelime veya ke-limelerden oluşan kavramları özümsemeye çabala-mak. Oyuna başlama süresi uzun gibi görünsede galiba bu işin pek bir başındayım ve henüz elif, be'si-ni tam olarak çözebilmiş değilim.

Geçenlerde fakülteden bir arkadaşım ile sohbet ederken ortalama 70 yıl yaşayan bir bireyin ne kadar kitap okuyabileceğini tartıştığımızı hatırlıyorum. Bu birey 25550 gün yaşama şansına sahip. 7 yaşında okumayı öğrendiyse, okumak için şanslı gün sayısı 22995 oluyor. Bu günlerin yarısını uykuda geçirdiği göz önüne alınırsa okuma şansı olan gün sayısı 11497,5. haftada bir kitap bitirdiğini varsayarsak 1642,5 kitap okuma şansına sahip. Tabii bu 7 yaş ile ölüm arasındaki başkaca meşguliyet içeren hiç bir eylemin dahil olmadığı bir teorik süreç. Kabaca belki de evimizdeki dört duvarlık bir kütüphane kitabı bile okumaya yetmeyen bir yaşam süreci. Hele bir de okuma alışkanlığının bir eğitim ve yaşam durumu olarak kabul edilmediği ve tersine, boş vakitleri değerlendirme eylemi olarak düşünülen bir aile veya ülke toplumunda yaşamışlık düşünülürse, kelimeleri kavramları öğrenmeye ne zaman ve nere-

sinden başlayacağız diye hayıflanmanın da söz konusu olmadığı anlaşılıyor. Sonrada kendi kendime soruyorum postmodernizm nedir diye?

Kelime etimolojik olarak kuşkusuz Türkçe falan değil. Modernlikle ilişkilendirmek, özellikle modernizm sonrası anlamının nereden kaynak aldığına bakmak gerek. Anglo-Sakson dillerinde "post" kelimesinin pek çok anlamı var. Bu anlamlar içerisinde sonra anlamına gelen "post" kelimesi de kökenini Latince'den almış. Türkçe'ye de aynı anlamda kullanılan "sonra" kelimesinin yanısıra aynen aktarılmış. Modern kelimesi bir sıfat. Yani tanıtım amaçlı ve bir niteleme olarak kullanılıyor. Fransızca "moderne" kelimesinden dünya dillerine yayılma göstermiş. Ama kökeni Latince'den geliyor. Latince "tam şimdi" anlamına kullanılan *modo* kelimesinden türetilmiş ve Fransızca'daki şimdiki kullanılan biçimine dönüşmüş. Şimdiki zamana, içinde bulunulan çağa veya nisbeten yakın bir döneme ait veya uygun; yeni gibi anlamları taşıyor. Şimdi ol-hikaye bize başka neler hatırlatıyor şöyle bir bakalım.

Bir defa "postmodernizm" in kökenleri nedir diye bir alıntıyla başlamak istiyorum. Ancak alıntıyı yaptığım kaynakla ilgili doğrusu fazlaca söyleyemeyeceğim. Kaynak ince bir kitap. Hatta her konu birazda bol resimli olarak sunulmuş. Kapakta "zannederim" yazarlar dört isim olarak sunulmuş. Bunlar Richard Appignanesi, Chris Garratt, Ziauddin Sardar ve Patrick Curry. Bu yazarlarla ilgili fazlaca bir fikrim yok. Ama her nedense bunlardan ilk ikisinin adları daha büyük puntolarla basılmış. Diğerlerinininki daha küçük puntolu. Bir anlamı olsa gerek. Veya bu "postmodern" bir sunum olabilir. Kitabın diğer bir özelliği de, iç sayfada, ne basım evinin adı, ne de basım tarihinin belirtilmemiş olması. Yani kitap sonuçta ve her bakımdan kendinden menkul bir postmodernizme sahip. Sonuç olarak, okuyanın hoşgörüsüne sığınarak kitabı nesnel bir kaynak gibi sunmıyorum. Ama, şimdi dönelim o kitaptan yaptığım alıntıya:

Alıntı olarak verilen bölüm, postmodernizm'i kavramsal olarak özetleyen bir mektup. Mektubu Charles Jencks yazmış. Postmodern mimari ve sanat konusunda bir otorite olan yazarımız "Bir Sayın Bay" a göndermiş mektubunu! Ve şöyle sesleniyor:

"Postmodernizm" teriminin ilk kullanılışı (Mektuplar, Şubat 19) 1926'dan önce- dir. Terim 1870'lerde Britanyalı sanatçı John Watkins Chapman tarafından, 1917'de de Rudolf Panwitz tarafından kullanılmıştır. Ama "post" ların başlaması "Post Empresyonizm" (1880'ler) ve "Post Endüstriyel" le (1914-22) olmuştur, denebilir. Sonra bunlar 1960'larda edebiyatta, toplumsal düşüncede, ekono- mide ve hatta dinde ("Post Hristiyanlık") pıtrak gibi çoğaldılar. "Sonsallık", ya- ni yaratıcı bir çağdan sonra gelmenin olumsuz duygusu, ya da tam tersine, olumsuz bir ideolojiyi aşmanın olumlu duygusu, aslen 1970'lerde, "Postmoder- nizm" tartışmasında iki merkezi olan mimari ve edebiyatta gelişti. (Bu akımlar, hem özerkliklerini, hem de olumlu, yapıcı bir hareket olduklarını göstermek üzere, "post" önekinden sonra tire koyuyorlardı). "Yapıbozumcu postmoder- nizm" Fransız postyapısalcılarının (Lyotard, derrida, Baudrillard) 1970'lerin son- unda Birleşik Devletler'de kabul görmesinden sonra ön plana çıktı. Bugün akademik dünyanın yarısı, postmodernizmin olumsuz diyalektik ve yapı bozu- mundan ibaret olduğuna inanmaktadır. Ama 1980'lerde bir dizi yeni, yaratıcı hareket de ortaya çıktı. Bunlar kendilerine "yapıcı", "ekolojik", "temelli", "yeni- den kurucu" post-modernizm gib adlar veriyorlar.

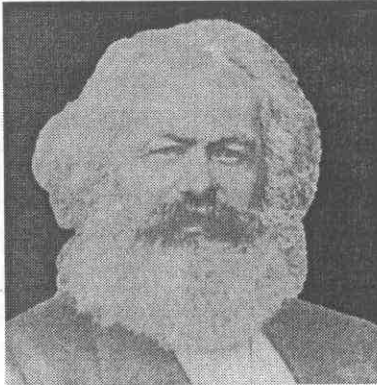
Bu durumda iki temel hareketin var olduğu ortada. "Postmodern durum", "gerici postmodernizm" ve "tüketici postmodernizmi" nin de var olması gibi- bunların örnekleri enformasyon çağı, Papa ve Madonna. Bütün bunlar üzerine tarafsız, akademik bir rehber istenirse, Margaret Rose'un Post-modern ve Post-Endüstriyel: Eleştirel bir Analiz'i (1991) önerilebilir.

Şunu da eklemeliyim ki, Postmodernizm sözcük ve kavramının büyük gücün- ün ve bir yüzyıl daha duyulacak olmasının nedeni, yetersiz kaldığı açıkça gö- rülen modernist dünya görüşünü geride bıraktığımızı, nereye gittiğimizi belirt- meden ortaya koyabilmesidir. Birçok kişinin bu terimi kendiliğinden, sanki ken- di bulmuş gibi kullanmasının nedeni de budur. Ama "Modernizm" üçüncü yüz- yılda icat edilmiş gibi gözükmesine göre, "Postmodernizm" teriminin ilk kulla- nılışı da belki o zamandı.

CHARLES JENCKS
Londra

Yukarıdaki mektup bir usa vurma yaratır bilinç ve fikir düzeylerimizde. O da şudur diye kestirme- den yaklaşayım. Bir defa postmodernizm tek başı- na ne öğretidir, ne de öğretilerden uzaktır. Tarihi bir düşün, fikir, sanat ve bilimsel teknolojik devinin süreçlerinin bir sarmal yansıması gibidir. Özünde batı kültürünün *tarihselcilik önyar- gısını* barındırır ve önce yaratıla- nın, sonra ki süreçte antagonistik inkarı ile değişimini özünde barın- dırır.

Karl Marx diyalektik materya- lizm ile tarihselciliğin klasik formü- lasyonunu yapmıştır. Marksizm,

toplumun geleneksel ve kültürel kurumları ile ekono- mik üretim güçleri arasında yapısal farklılıklar ol- duğunu ve *altyapıdaki*, yani ekonomik üretim etkin- likleri alanındaki hızlı değişimlerin *üstyapıyı*, yani din, sanat, politika, hukuk, yönetim gi- bi görüntüdeki ve gelenekselle- şen kurumları yeniden belirlediği- ni bir diğer tanımlamayla hem onu yaratıp, hem de dönüştüre- rek değiştirdiğini belirliyor ve bü- tün bu değişim, dönüşümlerin re- toriklikten arındırılmış bilimsel bir inceleme yöntemini olduğunu gösteriyor. Yine Marksizm'e göre ve modern sanayi kapitalizmi ça-

ğının başladığı 19 yy.'dan günümüze akıp gelen sü-
reçlere bakıldığında *üstyapı* geleneksel egemen di-
rencini ekonomik altyapı değişimlerine karşı içsel
olarak daha fazla koruyor ve değişim daha yavaş
geliyor. Bu bağlamda Marksist öğretinin toplum-
sal gelişme dinamiklerinin ölçülmesi anlamında or-
taya koyduğu bu formül geleneksel ve farklı deği-
şim parkurlarını anlamakta hala yarar sağlıyor. Hatta
Markizmin inkarını içinde barındırıyor olsa bile.

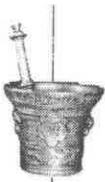
Konuyu bu perspektifte biraz daha irdeleme-
den önce şu batının tarihselciliğine de kısaca deği-
neyim. Tarih bir "zamanlar" hikayesidir. Geriye dö-
nüp anlatılır. Becerilebilirse çıkarsamalar yapılır ve
tarihin tekerleğinin hep ileriye dönük olarak sürüp
gittiği söylenir. Bu bir anlamda doğrudur da. Yani
zamanı ölçmenin ve akışı izlemenin yöntemi olarak
insanlığın takvimi keşfetmesi, tarihin de kendi için-
de, kendini yaratmasının bir dönüm noktası olmuş-
tur. Mesela bizim takvim ve tarihimize göre Orta-
çağın kapanıp, Yeniçağın başlangıcını muştulayan
olay 1453 de Constantinopol'un alınışı ile bitişir. Ger-
çekte tarihte ne böyle birden bir perde kapanmış,
ne de yenisi bir şehrin alınışıyla başlamıştır. Ama öy-
le olduğunu farz ederiz işte. Batı tarihselciliği de, iş-
te bu türden bir diyalektik antagonizma üzerine
oturur. Ve geçmişe ait "zamanlarla", şimdiye ait "za-
manları" yani karşıtlar birliğini, hep ve çağlar boyu,
birini öbürünün bittiği yerden başlatarak formüle
eder. Hatta geleceğe ait "zamanların" bir projeksi-
yonunu bile ortaya koyar. Ortaçağ, Batı tarihselcili-
ğinin ortaçağıdır. Aynı dönemle bitişen Doğu veya
İslamiyetin yükseliş dönemini tarih belgeleri başka
bir aydınlanmacılık dönemi diye değerlendirir. Orta-
çağın ve kilisenin beğenilmeyen yüzlerinin inkarı
Rönesans ile dönüştürülmüş ve eski ortadan kaldı-
rılırken modern olarak yeni bir gelenek, kültür ve
toplumsal devinim kümesinin zamansal boyuttaki
yansıması tarih sahnesine getirilmiştir. Batı aydınlan-
macılığı, sonraları maddi köklerini rönesansın mo-
demizmine dayamıştır. Bu anlatılanları şimdi söyle-
neceklere esas olsun diye kısıdan geçerek dillen-
dirdim. Bence anlaşılır oldu ama, okuyucu benle ne
denli paylaşıyor, bilemiyorum.

Şimdi gelelim bugüne doğru yol yürümeye. Gü-
nümüze de ışık tutan, altyapısal devinim veya "*eko-
nomi ve üretim alanındaki modernizm*", Sanayii dev-

riminin ikinci gelgit dalgasında yani 1890-1900'lerde
başladı. Bu süreç insanlık tarihi bakımından kitlesel
teknolojik yeniliklere başlangıç tanıklığı ve gelece-
ğin şahitliğini içeriyordu. Ne vardı, yeni teknoloji ola-
rak 20 yy.'in başlangıcında. İçten patlamalı ve dizel
motorlar; buhar gücüyle elektrik üreten jeneratör-
ler. Enerji kaynağı olarak elektrik ve petrolün bulun-
ması. Sonrasında 20 yy. boyunca adım adım gelişen
taşıma araçlarının (otomobil, otobüs, motorlu ge-
miler, uçak vb.) geçit resmi ve üretimi. Modern bü-
roların olmazsa olmaz aygıtları olarak telefon, dakti-
lo, elektrikli daktilo ve günümüzde dünyayı hem
büromuza, hem evimizin her alanına kabul ettiğimiz
bilgisayarlar. Kimya sanayinin doğal yanına sente-
tiği koyması. Boyadan, sentetik elyaf ve plastiğe
değin yüzlerle, binlerle farklı kimyasal molekülün gü-
nümüzün yaşam rutinine girişine tanıklık. Yeni mü-
hendislik malzemeleri olarak beton, alüminyum ve
krom alaşımlar vb.

20 yy.'in başı, gazeteyi, topluma yaygınlaştırılan
bir kitle iletişim aracı olarak selamladı. İlk reklamlar
üretilenin tüketilmesi anlamında topluma fikirler
vermeye başladı. Herşey o sıralar sanki daha mah-
sumdu. Sonra çalışmaktan yorulanlara hem iletişim,
hem de eğlence olarak gramafon sunuldu. Sinema
yaşamımıza girmeye başladı. Marconi önce telsiz
telgrafı, sonra da radyoyu keşfetti. Televizyon daha
sonraları hayatımıza girdi. Ve bu girişle, kutuların için-
deki sanal görüntüler gerçeğin kendisi oldu çıktı.

Bilim, bu gelişme sürecinde kendi payına düşen-
leri hem romantizm olarak ve hem de reel olarak
büyük başarıyla gerçekleştirdi. 20 yy.'in başı genetik
biliminin kuruluşuna tanık olurken, o sıralar Sümer çiv-
i yazılarını okumakta güçlük çeken insanlık 21 yy.
başında insan genomunu büyük bir başarıyla deşif-
re etti. Yine 20 yy. başı insanın içsel dünyasının keş-
fine doğru Freud'la ilk yolculuğuna çıktı. Lütfen ba-
karmısınız, psikanalizin keşfi, biyolojik kimliğimizin bir
veçhesi olan psişik kimliğimizin anlaşılmasında ne
denli büyük yollar aldırmıştır insanlığa. Becquerel ve
Curie'lerin radyoaktivite keşfine ilişkin büyük buluş-
ları ne dramatik ve insani dönüşüm çağlarıdır. Rut-
herford'un atom modelinin klasik fiziğin yerini alışı
ve Max Planck'ın kuantum teorisi. Aynı teorinin Ni-
els Bohr ve Rutherford tarafından tekrar düzeltil-
meleri ve Einstein'ın özel ve genel görelilik (relativi-

te) teorileri ne müthiş dönüşümlerdir modern bilim dünyası bakımından.

O nedenle pek çok dönüşümü, bu modernlik üzerine kurulmuş postmodern yenilikler olarak kavırıyoruz bugün. Postmodern kozmoloji temellerini Rutherford'dan, Max Planck'tan, Bohr'dan ve Einstein'dan alır. Ve bugün derin uzaya açılışımızın insanı serüveninde yeni bir modernliğin parlamasını seyretmekteyiz ufuk noktasından. Modern telefon sistemlerinin bakır telli kablolarının yerini bugün fiber-optik kablolar almıştır. O nedenle iletişim, uzaydaki uydular aracılığıyla dünyanın dört bir tarafındaki de-ğil insan topluluklarına, mağaraların karanlıkları ile Everestin zirvesindeki dağcının cepindeki telefona kadar ulaşabilmektedir.

Postmodernizm, ne tek başına her an selamlanacak bir devrimdir; ne de, altyapı ve üstyapı kurumlarındaki yansımaları bakımından yadsınacak ve inkar edilecek bir olgudur. 21 yy. başında postmodernistik gelişim ve öğretiler neye dayanırsa da bir göz atıp artık bu meseleyi ve şimdilik kapatmayı istiyorum. Zira okuyanın sabrını denemek pek hoş olmayabilir.

Günümüzün görüngüsü (fenomeni) "yeni olan" dir. Bu da yeni bir *bilen kişi* türüne gereksinme gösteriyor. Böyle bir süreçte bilgiyi sağlayanlarla, kullananlar olmak üzere iki tür ilişki ortaya çıkmaktadır. Bilgi maddi bir nesne değildir. Ne elle tutulabilir, ne ağızda bir tad bırakır, ne de bir kokusu, bir şekli vardır. Dolayısıyla üretilmesi ve tüketilmesinde var olan süreçler maddi değildir. Bu diyalektik olarak doğrudur. Doğrudur da, postmodernistik yaklaşım bu denilene pek aldırılmaz görünmektedir. Günümüzün postmodernistik yeni dönüşümü "yeni olanın" yani onun yansıması olan bilmek fiilinin ve onun nesnesi olan bilginin üretilirken ve tüketilirken yeni bir boyutta gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu yeni boyut, meta üreten ve tüketenlerin metalarla ilişkilerini simgeleyen "değer biçimini" yeni baştan resmeder vaziyettedir. Bugünün paradigması bilginin satılmak için üretiliyor ve üretilecek olması ve tüketimin de yeni bir üründe değer buluyor olması için gerçekleştirildiğini tanımlamaktadır. Bilgi kendi içinde amaç olmaktan çıkmış ve kullanım değerini yitirir vaziyete gelmiştir. Yani kendisi metalaşarak bizatihi üreteninde, tüketeninde fetişizmine dönüşmüştür.

Bu durum nedir, nasıl nitelenmelidir diye sora-

cak olursanız, galiba cevabı, bilenden, tüketene doğru geri dönülmez bir geçişin oluştuğudur. Yani oyun, bir tür bilmenin oyunu haline geldiğinden, "bilen" oyuncak imalatçısı derekesine indirgenmiş, birinci elden tüketen de onu başka bir meta halinde topluma pazarlayan oyuncakçı olup çıkmıştır. Bu postmodernitenin köşetaşıdır; onu meşrulaştıran gerçek tarihsel değişim de son tahlilde budur. Yani mimaride, sanatta, müzikte, resimde bir üst düzeye geçiş falan değildir.

Yeni çağla bitişen ve geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğini de kapsar iki postmodernistik evre günümüz dünyasına da hakimdir. Bunlar bilimde ve siyasette uzantı vermişlerdir.

Bilimde yeni enformasyon teknolojisinin temel hedefi "*küresel siber-uzay*"dır. Yeni evrenbilim "*herşeyin kuramı*" ile uzay-zamana cevap aramaktadır. Yani, Stephen Hawking'in söylediği gibi "*Tannın Zihnini*" bilmeyi hedeflemektedir. Genetiğin geldiği evre ise "*İnsan Genom projesi*" ile suretimizin ve varlığımızın nedenselliğini bildirecek anahtar şifreyi açıklamaktır. Bu doğrusu becerilmiş, kotarılmıştır da. Ve Şubat 12-2001 tarihi insanlık tarihinin yeni bir postmodernistik evreye açıldığına şahit olmuştur. O nedenle buna politikacılar "*oyuncakçılar*" olarak sahip çıkmışlardır. Ve ben de bu nedenle aşağılarda bu insan genomu projesine biraz değinmek zorunda kalacağım.

Siyasete gelince, "*yeni tutuculuk*" serbest Pazar ekonomisi ve küreselleşme ile yeniden dünya sahnesine çıkmıştır. Sovyetik sosyalist ekonomi deneyiminin sanki tek sosyalizimmiş gibi iflasını bayrak edinen tek merkez, tek kutuplu dünya sanallığı, gerçeklik yerine ve adına bir taraftan bu sanallığı pazarlarken, bir taraftan da sistemin yeniden inşasını üretenlerin, yani "*oyuncak imalatçıları*"nın emeklerini, iradi olarak sisteme kefaret biçiminde ödemelerini, onlara kabul ettirme eylemliliği halinde sürdürmektedir.

Söylenecekler şimdilik sonlandırılıyor. Aslında konu bitmiş değil, yeni başlamaktadır. Hele, Türkiye'deki şu ekonomik depremin getirilerinden sonra, postmodernitenin bu anlatılan boyutuyla daha iyi kavranır hale geldiğini düşünüyorum.

Nazım Hikmet Ran

Şu meşhur ekonomik zelzele gelip Türkiye gündemine oturmadan evvel gündemde olan başka konularda vardı. Tıpkı Nazım Hikmet'in vatandaşlık iade-i itibarı ile mezarının Türkiye'ye taşınması gibi. Kültür Bakanı, bununla ilgili bir Bakanlar Kurul kararı oluşturmak üzere karamname hazırlatıp, imzaya açtı. Ve komedi de böylece başladı. Hani televizyon kanallarına açık oturumlar, tartışma programları olarak bile yansıdı bu af meselesi. Kimileri, kanalları adına bayağı bir "reyting" umarında bile oldular. Bu bakımdan konuyu akılcı tartışacak, görüşecek konuşmacılar yerine hamasi milliyetçiliği kendisine şiar edinmiş, kendinden menkul milliyetçiler tartışmaya çıkarıldılar. Gazeteci Refik Erduran ve Yıldız Sertel iyi niyetle ve bütün insani ölçülere dikkat etmeye çalışarak bu düzeysiz tartışmaları belli bir düzeye çekmeye çalıştılar.

Nazım Hikmet, Türkçe'nin en büyük ustalarından birisidir. Büyük bir şairdir. Ve kim ne derse desin büyük bir yurtseverdir. Onun yurtseverliğini dile getirdiği şiirleri hem ulusal ve hem de evrenseli kucaklayan büyük bir zenginlik, duyarlık ve insanilikle doludur. Yani öyle olmasa, böylesine takliden yazılamayacak duygular, duyarlıklar ve sevgi öylesine yoğun olarak o şiirlerin içine konulamazdı. Dünyaya bakışındaki eksen, emekten yana, barış dolu ve sömürsüz bir evren ve güneşli, aydınlık bir gelecek hülyalarını içinde bitişirir. O, bunun için bir sosyalisttir ve aynı zamanda büyük bir yurtseverdir. Ömrü hapisanelerde geçmiştir. Ama yılmadan emeği, barışı, sömürünün olmadığı bir dünyayı ve böyle bir evrende başı dik bir Türkiye'yi savunmuştur. Ülkesini terke onu mecbur kılan nedenler onun iade-i itibara mazhar olmasını değil, ondan ve kalıtından özür dilenmesini gerektirir. Ve Nazım Hikmet ülkesine, havasına, suyuna, insanlarına hasret uzaklarda ölüp gitmiştir. Ben de ölümünden sonraları okuduğum (ölümünden sonraları bile 65 li yıllara kadar kitapları basılmazdı; her ev başkınında da yasaklı kitaplar listesindemiydi bu kitaplar anımsamıyorum ama götürülürlerdi) şiirlerinde babamın şiirlerini ezberden okuduğu o isimsiz şairin kim olduğunu böylece öğrenmişim, keşfetmişim ve tanımışım başlarda.

1972 yılıydı. Üniversite'de öğrenciyim. Ve bir UNESCO bursu ile 72 yazında Amerika'ya (A.B.D) gidiyorum. İstanbul'dan önce Amesterdam'a uçuşum ve oradan da dünyanın dört bir tarafından gelen öğrencilerle beraber New York'a uçuşumuz. Anılar giderek siyah beyaz resimler gibi silikleşiyor. Ama o uçak yolculuğundan geride kalan bir net fotoğraf varki unutulur gibi değil. Uçak bir "charter" uçuş ve o programdaki biz gençleri taşıyor. Yanımda, pencere tarafında bir kız oturuyor. Orta boylu, ince ve hoş bir güzellik. Sonradan adını öğreniyorum. Joelle bir Fransız; üniversiteyi yeni bitirmiş ve İngilizce öğretmenini çıkmış. Bu programa, dilini daha ilerletsin diye öğretmenlik yaptığı okulca gönderildiğini anlatıyor bana Atlantığın üstünde uçarken. Arka koltuklarda üç tane şamatacı öğrencisi var. Onlara da aynı zamanda rehberlik ediyormuş. Sonra bana 68 Paris'ini anlatmaya başlıyor. Hatırladığım kadar o günün Paris'ini komün günleri diye resmediyor. Sarter'dan, Andre Marcuse'dan söz ediyor. Ortalama bir Avrupa kültürü işte diye içimden geçirirken bana Nazım Hikmet'i tanıyıp, tanımadığımı soruyor. Neden diye sorduğumda, ülkenizde onun kitapları yasakmış diye duydum diyor. Utanıyorum. Sanki suçlusu benim. Ben onu yasakladım. Sonra tanıdığımı, kitaplarının yayınlandığını falan anlatıyorum. Ama içim buruk. Joelle, Nazım Hikmet'in üniversite öğrencileri arasında şiirleri en beğenilen, popüler şairlerden birisi olduğunu söylüyor. Komün günlerinde öğrenci mahfellerinde şiirlerinin okunduğundan falan bahsediyor. Biz o sıralarda ülke olarak 12 Mart'ın olanca ağırlığını omuzlarımızda taşıyoruz. Ve ben Amerika'ya bu ilk gidişimi Nazım Hikmet üzerine koyu bir sohbet içinde ve insanları birbirine daha arkadaş kılan bir atmosferde yapıyorum. Hatta doğrusu, Joelle'e, Nazım'ı hangi cephele ile tanıdığını sorup, o sıralar daha okumadığım değişik yönlerini bile ondan duyduğumu hatırlıyorum. Hey gidi günler..!

Sonrası 2001 yılında onun affının konuşulduğu bir Şubat ayında ona acımasızca ve hamasi bir biçimde saldıran konuşmacının dudak kenarlarındaki (kalisyon partilerinden birisinin mensubu, bir sayın milletvekili o zat) köpükleri gördüğümde birden bunları hatırladım ve onun şimdi yattığı yerde rahatsız edilmemesinin daha doğru olacağını düşün-

düm. Ölümünden bunca yıl sonra hürriyet içinde ve vatandaş olarak geri dönecekti. Saldırdılar yine adına, insanî değerler denen herşey üzerine ve ekonomi tepetaklak olup halkımız "gündelik ma-ışet-i temin gailisine" düşünce birden ülkede bu iş

de unutuldu gitti. Ne acı değilmi? Hala belli bir kül-tür düzeyine, onu böylesi algılayacak bir insani dü-zeye gelememiş olmak. Ama bakın o yıllar öncesin-den "Bir Hazin Hürriyet" de hürriyetlerimizi nasıl da yorumluyor.

BİR HAZİN HÜRRIYET

Satarsın gözlerinin dikkatini, ellerinin nurunu, bir lokma bile tatmadan
yoğurursun

bütün nimetlerin hamurunu.

Büyük hürriyetinle çalışırsın el kapısında, ananı ağlatanı
Karun etmek hürriyetiyle hürsün!

Sen doğar doğmaz dikilirler tepene,
işler ömrün boyunca durup dinlenmeden yalan değirmenleri,
büyük hürriyetinle parmağın şakağında düşünürsün
vicdan
hürriyetiyle hürsün!

Başın ensenden kesik gibi düşük,
kolların iki yanında upuzun,
büyük hürriyetinle dolaşıp durursun,
işsiz kalmak hürriyetiyle hürsün!

En yakın insanınmış gibi verirsın memleketini, günün birinde, mesela,
Amerika'ya ciro ederler onu seni de büyük hürriyetinle beraber,
hava üssü olmak hürriyetiyle hürsün!

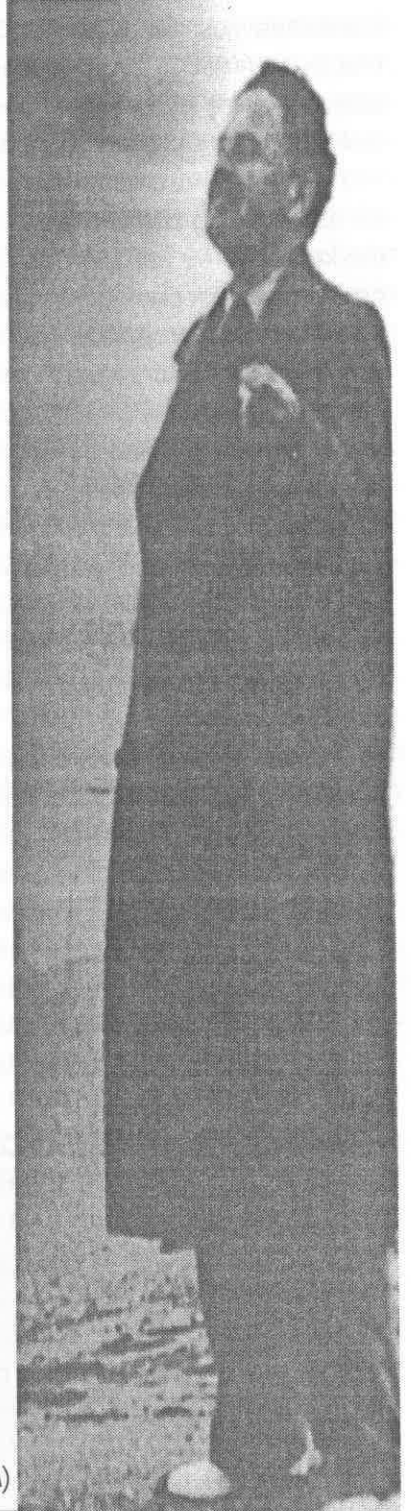
Yapışır yakana kopası elleri Valstrit'in, günün birinde, diyelim ki,
Kore'ye gönderilebilirsin, büyük hürriyetinle bir çukura
doldurulabilirsin,
meçhul asker olmak hürriyetiyle hürsün!

Bir alet, bir sayı, bir vesile gibi değil insan gibi yaşamalıyız dersin,
büyük hürriyetinle basarlar kelepçeyi,
yakalanmak, hapse girmek, hatta asılmak hürriyetinle
hürsün

Ne demir, ne tahta, ne tül perde var hayatında,
hürriyeti seçmene lüzum yok
hürsün.

Bu hürriyet hazin şey yıldızların altında.

Nazim Hikmet,1951
(BU MEMLEKET BİZİM)

Birazda genetik üzerine: Genom projesinden Proteonoma

Giriş ve Prof. Mehmet Öztürk üzerine: Bu bölümü 24 Mart 2001 tarihinden önce yazmıştım. Şimdiye buraya bu eklemeyi yapmak bir gereklilik oldu.

Ankara'lı eczacılar 24 Mart'ta bir meslektaşlarını dinlediler bir mesleki eğitim toplantısında. Bilkent Üniversitesi Moleküler Biyoloji bölümünün kurucusu Prof. Dr. Mehmet Öztürk İnsan Genom Projesinden Eczacılık ve İlaç Hizmetlerine uzanan büyük bir insanlık macerasını 45 dakikada ne de güzel özetledi.

Prof. Öztürk, bu ülkenin yetiştirdiği önemli bir bilim adamıdır. Eczacıdır. Başarılarla dolu bir akademik kariyeri vardır ve Türkiye adına bilimsel değer ortaya koyanların önde gelen temsilcilerinden birisidir. Hani onunla beraber çalışma olanaklarımız, çok da yakından tanıştığımız falan olmadı. Birkaç kongrede beraber olduk. Bazı toplantılarda karşılaştık. Karşılığımızın bazılarında sohbetlerimiz falan oldu. Ve hepsi bu kadar. Ama yine de, bilim insanlarına toplumun çok gördüğü o "farkındalığı" bir meslektaş olarak ben göstermek istedim. Öztürk'ün çalışmalarını takip edebildiğim kadarıyla ve yaptıklarının önemini vurgulamak anlamında, işte bu niyetlerle ve yeri gelmişken parmak basılmalı diye yazıyorum bunları.

Öztürk, Genom projesi ile geline ve insan için biyolojik ve tıbbi "mümkün yeni olanaklar" ın nelerle gidebileceğini hikaye etti ve 2020 leri hedef almış bir manzara sundu dinleyenlerine. Sonra ben de, daha önce yazdığım bu notlara bir kez daha baktım ve keşiştiğimiz pek çok nokta olduğunu keyifle gördüm. Uzmanından dinlenen o anlatımdan sonra bu yazı kuru gelirmi okura bilemiyorum ama, kusur olursa baştan peşin affola! Bakalım ben neler yazmışım konferans evveli.

Hücreyle ilk temas veya tarihi bir not: Hücre üzerine ilk defa, ne zaman ve neler okuduğumu şimdi hatırlıyamıyorum. Herhalde hücreyle ilk tanışmam, biyolojide daha doğrusu hayat bilgisi dersinde ve ilkokul çağlarında olmuştu. Yani bundan 40 yıl öncesi. Ve o gün için hücre hakkında bilinenler, bugünle karşılaştırıldığında ancak bir nokta, bir virgül düzeyindeydi. O günü hatırladığımdan değil de, bugün durduğum yerden baktığımda böyle anımsalıyım diye düşünüyorum. Bir diğer hatırladığım

da, çok sonraları, 1984'lerde Lewis Thomas'ın yazdığı "*Bir Hücrenin Yaşamları*" kitabını okuduğum zaman konuyu sadece bir ders başlığı gibi yansıtmayan anlatımından ne çok da keyif aldığım. İşte bunu da bugün gibi hatırlıyorum. Bundan çok sonraları kitapçı rafında görüpte satın aldığım ve 1999'larda basılmış bir kitabı ise konuya ilgi duyan herkese önemle öneriyorum. Kitabın adı "*Genlerimizle Yaşamak*" ve yazarları da Dean Hamer ve Peter Copeland. Nedenmi bu kitap önemli! Çünkü o hücrenin çekirdeğinde yazılı hayatın sırrını bir masal gibi insana öğretiyor da ondan.

Masal ağzı ve hücre: Öyleyse bu konuya da hücrenin çekirdeğiyle başlanmalı diyorum. Masala başlarken, mâni gibi söylenen bir tekerleme olmazsa olmaz. Pek çok halk deyişi vardır bu konuda. Anonim bir kültür, ağız vardır masalları masal kılan. Tıpkı şu benim aşığıda uydurduğum gibi.

"Masal masal maniki! Oğlu, uşağı oniki! Masal başını bağlamış ve döne, döne ağlamış". Derken az gidip, uz gitmeden; dere, tepe düz gidip, yokuş yukarı inmeden; ben yanıma verdim bir selam; o yanımda hangi zaman. Dedim diye, diye; bir salındım o yana; bir bakındım bu yana ve orta yerinde bir yerde bir kürecik varmış hücre denilen bir kutucuk içinde. O küçücük minicik; mini, mini, minnacık küreciğe ne denirmiş bir bilirse; yönetici yapıymış çekirdek diye siye.

Hücrenin çekirdeği, hücrenin yönetiminden sorumludur ve bu görevi de içerisinde taşıdığı yönetici moleküller sayesinde gerçekleştirir. Kimmi bu moleküller? Onlara kısaca DNA ve RNA dendiğini acaba aramızda bilmeyen kaldımı?

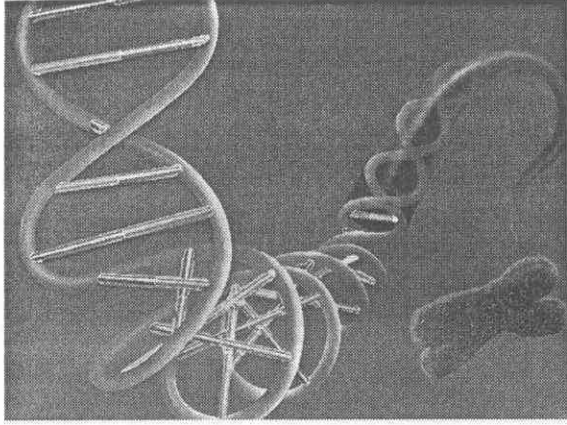
Diye böyle masalçı dede ağzıyla konuya bir giriş yaptıktan sonra şu hikayeyi biraz daha gerçekçi şekillendirelim belleklerimizde hep beraber.

Nükleik asitler-yaşam sınıını taşıyan moleküllerin ana yapı taşları: DNA ve RNA asidik özelliğe sahip, hücre yönetiminden sorumlu en büyük hücre molekülleri olup, nükleotid denilen yapı taşlarından oluşmuştur. Nükleotidin üç kısımdan meydana geldiğini keşfetmiş biyokimyacılar.

Birinci kısım azotlu organik bazlardan oluşuyor. Bunlarda kendi aralarında iki bölüğe ayrılıyorlar. Çift halkalı *pürin* bazları ve tek halkalı *pirimidin* bazları. Pürin bazlarına iki örnek var. Adenin (A) ve Guanin (G).

Pirimidin bazlarının ise üç oğlu var. Sitozin (S), Timin (T) ve Urasil (U). Bunlara oğul dememin nesnel bir nedeni yok. İsteyen kızları diye de anlayabilir.

İkinci kısma gelince. Burada 5 C atomlu bir şekerin bulunduğunu görüyoruz. Bunlar da iki familyadan oluşuyorlar. **Deoksiriboz** şekeri ve **riboz** şekeri. Kısacası işte size iki şeker gibi molekül.

Üçüncü kısım da ise hidrojenlerini kaybetmiş fosforik asitten arda kalan **fosfat** anyonu bulunuyor.

Nükleoidler, yapısındaki baza göre adlandırılıyorlar. Her nükleotid molekülünde mutlaka fosfat bulunuyor ve genelde de alt alta dizilirken iki nükleotid birbirine **şeker fosfat bağı** ile bağlanıyor.

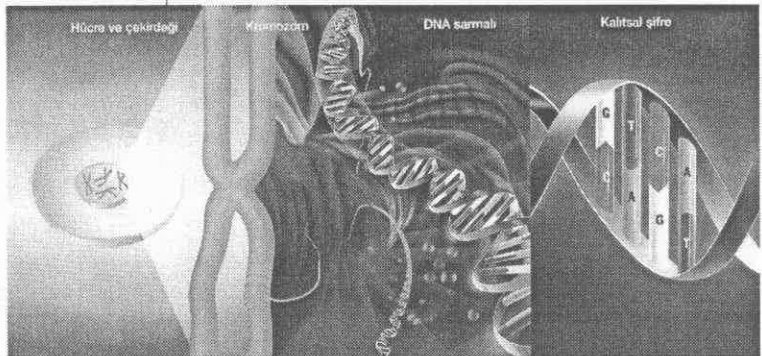
Timin nükleotidin çok önemli bir özelliği var. O da, sadece **deoksiriboz** şekerini taşıması ve sadece bir polinükleotid zinciri olan **DNA**'nın yapısına katılması. Tıpkı bunun gibi bir başka nükleotid daha bulunuyor ki, o da, **urasil nükleotid**. Bu nükleotid de sadece **riboz** şekerini taşıyor ve **RNA**'nın yapısına katılıyor.

Geriye kalan pürin bazı nükleotidler olan **adenin** ve **guanin** ile pirimidin bazı **sitozin** nükleotidi hem **DNA** ve hem de **RNA** moleküllerinin yapı taşları olarak kullanılıyor. Her nükleotidin birbirine bağlanması sırasında dehidrasyon sentezi meydana geliyor. Yani kısacası bir molekül su açığa çıkıyor. Bunun sonunda da polinükleid bir zincir oluşuyor. Zincir RNA lar için tek bir zincirden oluşurken, DNA lar ise iki zincirden meydana geliyor.

Deoksiribo nükleik asit (DNA): DNA sarmal (heliks) şekilde kıvrılmış iki zincirli merdiven şeklinde bir mo-

lekül olarak tarif ediliyor. Yapısında bulunan bazlar ise adenin (A), guanin (G), sitozin (S) ve timin (T) diye sayılıyor. DNA molekülü şeker olarak deoksiriboz taşıyor. Deoksiriboz ve yapısında bulunan fosfat merdiven kenarlarını oluşturur. Diğer bir değişle merdivenin trabzanları şeker ve fosfattan oluşmuş. Pekiyi basmaklar nelerdir diye soranı olursa bakalım kimyaacılar ne diyor. İki kolun (merdiven trabzanları) arasında bazlar yer alıyor ve her zaman guanin, sitozin karşısına gelirken; adeninde timin ile karşılıklı olarak eşleşiyor. Bu eşleşmenin çimentosunu ise hidrojen bağları sağlıyor. Adeninle timin arasında iki bağ; guaninle, timin arasında ise üç bağın bulunduğu ayrıca hatırlanması gereken başka bir gerçeklik. DNA, esas olarak hücrede çekirdekte bulunuyor. Ancak kloroplast ve mitokondrielerde de DNA moleküllerine rastlanıyor. Ne var ki organellerde bulunan DNA molekülleri hücrenin kalıtım materyali sayılmıyorlar. Öyleyse ne mi yapıyor, bu organel DNA'ları; onlar çekirdek DNA'sına bağlı aktivite gösteriyorlar. Yapıyla ilgili birkaç söz daha! DNA'nın en küçük görev birimine "**gen**" denir. Genlerdeki değişmeye de "**mutasyon**". DNA'daki zincirler üzerinde nükleotidlerin diziliş sırası her canlı türünde farklılık gösterir. Bu farklılık aynı türün bireyleri arasında da ortaya çıkabilir. Aynı ana babadan gelen kardeşlerde bile farklı dizilişler görülür. Bu farklı diziliş DNA'nın şifresi olarak nitelendirilir. Bu şifreden dolayı farklı genler ve farklı kromozom yapıları meydana gelir.

Yapıyla ilgili elbette başka pek çok ayrıntı var. Ama burada ne ders anlatılıyor. Ne de fazla tafsileta gerek var. Buna karşın, DNA'nın görevlerini sıralarsak, kendisini eşleyerek üremeyi ve kalıtsal bilgiyi aktarması ile protein sentezini sağlayarak hücredeki metabolik olayları yönetmesi olarak ifade etmek olasıdır. DNA'nın kendini eşlemesi yarı koru-

numlu olarak ve ortamdaki DNA polimeraz enzimi aracılığıyla oluyor. Bu eşleme hücre bölünmesinin interfaz safhasında gerçekleşiyor. Sonuçta oluşan yeni DNA'lar aynı genetik bilgiyi taşıyorlar ve böylece, o organizmadaki hücre sayısı artıyor; ayrıca büyüme ile de üremenin devamlılığı sağlanıyor. Üremeyle karakterler yeni yavruya da aktarılıyor. DNA molekülünün, protein sentezine yaptığı önemli katkı ise transkripsiyonla RNA sentezi yapmasıdır. "**Transkripsiyon**" DNA'nın bir geninin bir zincirinden RNA polimeraz enzimi aracılığıyla RNA sentezlenmesidir.

Ribonükleik asit (RNA): Bakalım RNA'nın yapısı nasıl. RNA'da, tıpkı DNA'da olduğu gibi nükleotidlerin birbirine bağlanmasıyla meydana gelmiş tek zincirli polinükleotid yapıda bir moleküldür. Nükleotid bazları olarak adenin (A), guanin (G), sitozin (S) ve urasil (U) içerir. Yani DNA'dan farkı nükleotid bazı olarak timin yerine urasil taşımasıdır. Moleküle adını veren riboz şekeridir. Yine fosfat ribozla birleşmiş vaziyettedir. Nelerede bulunduğu bakılırsa hücrenin hem çekirdeğinde ve hem de sitoplazmasında bu moleküle rastlanmaktadır. Yapısal özellikleri arasında kendilerini eşleyememeleri ve tüm çeşitlerinin DNA şifresine göre sentezlendiğidir. Yani DNA, protein sentezi için kendisinden transkripsiyonla bu moleküle doğurur ve onun aracılığıyla protein sentezini becerir.

Gelelim RNA çeşitlerine. Protein sentezinde ayrı fonksiyonel rolleri olan ve hücre yönetiminde görevlendirilmiş üç çeşit RNA vardır. İlkine "**mesajcı**

RNA" (mRNA) denir. Sonra sırasıyla "**taşıyıcı RNA**" (tRNA) ve "**ribozomal RNA**" (rRNA) gelir.

mesajcı RNA (mRNA), DNA dan aldığı şifreyi ribozoma taşıyor. Neden şifre ribozoma taşınıyor diye meraklı ettiniz! Çünkü, ribozomların temel işlevi protein sentezine kalıplık yapmak. mRNA'nın yapısal bir özelliği var. mRNA üçlü nükleotid gruplarından oluşuyor. Bu üçlü yapılara kodon (üçlü şifre) deniliyor ve her kodon protein sentezinde kullanılacak bir amino asiti ve bir tRNA'yı belirliyor. mRNA yapısında 64 çeşit kodon bulunabiliyor. Buna göre de bir amino asit birden fazla kodon tarafından şifrelenebiliyor. Bir mRNA aynı protein sentezinde tekrar tekrar kullanılabilir. Sentez bitince de nükleotidlerince parçalanıyor.

Aktif bir görevi olmadığı sanılan **ribozomal RNA** (rRNA) nın temel fonksiyonu ribozomun yapısına katılmasıdır. Ribozom %40 oranında rRNA ve %60 oranında da proteinden oluşur. Yani protein sentez kalıbı olan ribozomun yapısı sentezde fonksiyonel olan yapı taşı ve proteinden oluşmaktadır.

taşıyıcı RNA (tRNA) ya gelince mRNA daki şifreye bağlı olarak sitoplazmada bulunan aminoasitleri ribozoma taşır. Yapısal olarak aminoasidin bağlandığı kısım ile antikodon bölümlerinden oluşmuştur. İki nükleotid zinciri taşır ve 20 çeşit aminoaside denk düşen en az 20 tRNA çeşidi de ayırt edilmiştir. Sentezine katıldığı proteinin oluşması sırasında tekrar tekrar kullanılabilir.

Bu yapı taşlarını şimdi aşağıdaki gibi bir tabloda özetlersek herhalde akılda daha kalıcı bir bilgi üretilmiş olacaktır.

46

Tablo: Hücrenin çekirdek molekülleri ve özellikleri

DNA

Çekirdek, mitokondri ve kloroplastta bulunur.

Yapısında **deoksiriboz** şekeri bulunur.

A, G, S, T nükleotidlerinden oluşur.

Kendisine özgü bazı **Timin**dir.

Kalıtımı sağlar. Protein sentezinde emir verir.

Çift sarmallı yapıya sahiptir.

Hidroliz enzimi **DNA az** dir.

Kendisini eşler.

DNA polimeraz enzimi tarafından sentezlenir.

RNA

Çekirdek, çekirdekçik, sitoplazma, ribozom, mitokondri ve kloroplastta bulunur.

Yapısında **riboz** şekeri bulunur.

A, G, S, U nükleotidlerinden oluşur.

Kendisine özgü bazı **Urasil**dir.

Protein sentezinde görevi vardır.

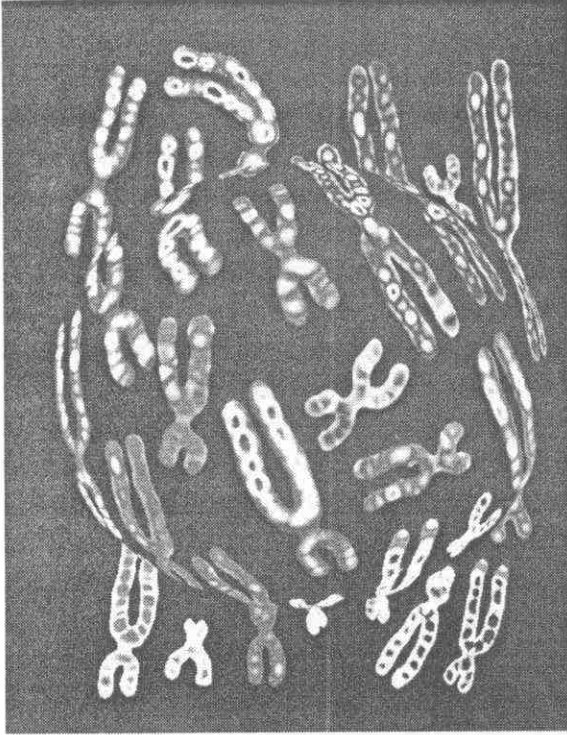
Tek sarmallı yapıya sahiptir.

Hidroliz enzimi **RNA az** dir.

Kendisini eşleyemez. DNA tarafından yapılır.

RNA polimeraz enzimi tarafından sentezlenir.

Protein sentezi: Hep çeşitli tanımlar yaparak buraya değin geldik. Protein sentezinin bir tanımı yokmu denmesin diye hadi onu da şöyle tanımlayalım. Protein sentezi, genetik yazılıma bağlı olarak amino asitlerden birleştirilme suretiyle protein yapılması olayıdır. Bir dehidroliz olayı olan protein sentezi oluştukları özgün hücreye ait karakteristikleri taşırlar ve sonuçta da, bütün canlı hücreler, kendilerine özgü özel proteinlerini DNA şifresine göre sentezler.

Protein sentezi için yukarıdan beri anlatılıp gelen bir dizi moleküle gereksinme vardır. Bunlar sırasıyla DNA, mRNA, ribozom, tRNA, amino asit, enerji ve enzimdir. Amino asit protein molekülünün asal elemanıdır. Memeli organizmasında 20 çeşit amino asit bulunur. mRNA'daki her bir kodon, bir amino asit çeşidini belirlediğine göre ve mRNA başına yapıda 64 kodon bulunduğuna göre bu şahane algoritmanın ne büyük bir yetenekle protein molekülleri sentez ettiğini tanımlayacak kelime bulunamamaktadır. Bunu neden mi söylüyorum! O, hızına ve işlem yapma yeteneklerine hayran olduğumuz bilgisayar algoritmasının temeli, sadece 0 ve 1 eşleşmesine, diğer bir anlatımla hep-hiç basit algoritmasına bağlı olarak cereyan etmektedir. Yani bilgisayarlarımız bir protein sentez algoritması düze-

yinde programlanabilmiş olsalardı (yani tıpkı insan genomuna benzer bir şifre yazılımları olsaydı) becerilerinin düzeyi, acaba kendi kendine düşünen, konuşan, hisseden insansı robotiklermi olurdu diye düşünüyorum.

Konuyu biraz daha ilerleteyim. Protein sentezi başlıca üç basamakta gerçekleşiyor. Bunlar, sırasıyla transkripsiyon, mRNA'nın ribozoma bağlanması ve translasyon.

"Transkripsiyon" diğer bir anlatımla yazılım işlemidir. DNA tarafından bir doğum yapma olayı gibi niteliyebiliriz bu işlemi. DNA'nın sadece bir zincirinden mRNA sentezlenir. Zira, çekirdeğin anası DNA soyun devamını sağlayacak olan üreme ve büyümeyi yapabilmek için veya diğer hücre fonksiyonları devam ettirebilmek için, o fonksiyonla ilgili protein şifresinin mRNA aktarılması veya o halde doğrulanması gerekmektedir.

"mRNA'nın ribozoma bağlanması" sonuç olarak ribozomun aktif hale geçmesini sağlar. Bu işlem mRNA'nın ribozom küçük alt birimine bağlanması ve bununla üstüne ribozomun büyük alt biriminin kıvrılmasıyla gerçekleşir. Sonrası son basamağa ayak bastığımız süreçtir.

"Translasyon", okunma işlemidir. Yani aktif hale geçmiş ribozomun mRNA'daki kodonları okuması işlemidir. Okuma şifreye yani mRNA'daki kodonlara uygun sürdürülür. Şifrede yazılı olan seçili amino asit tRNA tarafından sitoplazmadan ribozoma taşınır. Bu taşıma ribozomda aminoasitlerin birbirine petid bağı ile bağlanması ile sonlanır. Şifrede yazılı olan protein ne ise onu oluşturan amino asitlerden bu yapı meydana getirilmiştir artık. Protein sentezini başlatan başlama kodonu gibi bitiş haber veren bitiş kodonu okunduktan sonra tRNA'lar sitoplazmadan taşınma işlemini keserler. İşte size harika bir fonksiyonel molekül, bir tablo, bir şiir çıkar.

Proteinlerde çeşitlilik: Her zaman sentez edilen bütün proteinlerin hep mahsum ve iyicil olduğu düşünülmesin. Genetik şifreye bağlı olarak bazen iyicil, bazen de kötücül bölük, bölük protein sentez ediliyor olabilir. Öyleyse nedendir bu denli çeşitlilik. Cevabı hazırda bu sorunun. Çeşitliliğin temel nedeni DNA molekülü üzerindeki genlerdir. Gen etkisini iki biçimde gösterir. Bunlar gendeki nükleotid sırası ve gendeki nükleotid sayısıdır.

"*Gendeki nükleotid sırası*" mRNA'daki kodon sırasını, kullanılan tRNA sırasını ve proteindeki amino asit sırasını belirler.

"*Gendeki nükleotid sayısı*" ise mRNA'daki kodon sayısını, kullanılan tRNA sayısını ve proteindeki aminoasit sayısını belirler.

Sonuç olarak amino asitlerin sırası, sayısı ve çeşidi proteinlerdeki çeşitliliği oluşturur. Proteinler nelerde mi kullanılır? Aslına bakarsanız nerelerde kullanılmaz ki. Öncelikle enzimlerin yapısına katıldığından dolayı biyokimyasal reaksiyonlarda katalizör olarak görev yaparlar. Hücrenin yapısına katıldığından dolayı, canlının yapısını oluşturur ve canlılarda çeşitliliğin meydana getirilmesini sağlarlar.

Birazda tarih üstüne: İnsan Genomu projesi 1990 yılında uluslararası işbirliği temelinde bir konsorsiyum olarak başlatıldı. Konsorsiyumda ABD, Japonya, İngiltere, Fransa, Çin, Almanya yer almıştı. Bu kamusal destekli konsorsiyum yanında son yıllarda Celera (ABD) isimli bir özel firma da projenin hedefi olan insan genomunu aydınlatma yarışmasına katıldı. Sonuç hedeflenenden önce geldi. Ve her iki tarafın çalışmaları ortaklaşa değerlendirildiğinde 3.2 milyar nükleotidden oluşan insan genomunda toplam 30-35 bin gen bulunduğu ve gerçek sonuçların 2003 yılında alınabilecek olmasına

karşın, şu an deşifre edilen genlerin %96 gibi önemli bir büyüklüğe eriştiği görüldü.

12 Şubat 2001, insanlık tarihinde, bu anlamda bir köşetaşı ve hatta bir milattır bile denilebilir. Zira suretimizin ve varlığımızın gizi aydınlanmaya başlamıştır. Bir evrim sürecinden geldiğimiz bilimsel olarak kanıtlanabilirlik kazanmıştır. Hoş kalıtım şifresinin peşinde 136 yıllık büyük bir serüven ve onun bilim tarihi, evrime ilişkin daha önceleri de önemli kanıtlar koymuşlardı. Mendel'le 1865 de başlayan macera 1910 larda Thomas Morgan ile kromozomların bulunması, 1944 de Avery, McLeod ve McCarthy ile kromozomların DNA'dan yapıldığının gösterilmesi ile boyut bulmuştur. 1953 bilim dünyasına James Watson ve Francis Crick'i tanıtmış, onlarda bilim dünyasına DNA'nın ikili sarmal yapısını sunmuşlardır. 1977 de ABD ve İngiltere'den Maxam, Gilbert ve Sander DNA dizilişini bulma yöntemlerini birbirlerinden bağımsız tanıtmışlardır. 1982den sonra DNA ve genomla ilgili fırtına çalışmaları dönemi başlamıştır. Tekniklerde sağlanan büyük ilerlemeler ve projeler çerçevesinde ayrılan büyük paralar sonu hızlandırmıştır.

Proteom: Proteinler genlerden çok daha karmaşık yapılara sahip. Gen dizilişinde çözümlenmesi gereken yalnızca geni oluşturan DNA'nın baz dizilişidir. Oysa proteinin ne denli karmaşık bir yapı olduğunu protein sentezi ile ilgili bölümlerde yazılanların kuruluşu acaba okuyucuya burada hissettirebilir mi bilemiyorum. Herşeyden önce protein çok farklı moleküllerin bir araya gelmesiyle oluşuyor. Kökende tek bir gen olsa bile aynı genden türeyen pek çok farklı proteinin bulunduğu bugün için biliniyor. Proteinler koşulların değişmesine bağlı intrasellüler değişiklikler gösterebiliyor; parçalanabiliyor veya başka moleküllere bağlanabiliyor. Bir protein birden fazla farklı sürecin başrol oyuncusu olabiliyor. Ve bu özellikleri daha da uzatıp götürmek olası. Söylenecek istenen insan genomundan daha zorlu bir moleküler biyoloji çağı açılıyor önümüzde. İnsan proteomunun keşfi yeni bir bilimsel devrimin kapısını aralamak olarak görünüyor gündemde. Bunlar çok önemli. Çünkü hastalıkların moleküler biyolojisinin anlaşılmasından tedaviye değin öylesi çağcıl ivmelenmeler ve zıplamalar insanlığı bekliyorki değme gitsin demekten başka söylenecek söz yok.

Bakin bu bölümü daha sonraki bir başka yazıda işleyeceğim. Çünkü ilaç işi bakımından ne denli önemli bu keşifler anlatılır gibi değil. Ayrıca, bu post-modern büyük keşiflerin gündeme getirmekte olduğu ilaç ekonomi- politığı yepyeni bir ufuktur uzmanları indinde. Fiyatının yine toplum tarafından ödeneceği, ödetildiği başkalaşmış bir süreçtir şu anda değinilenler. Artık onları da başka bir yazıda görüşmek üzere deşip, fantastik olabilecek başka bir vuslata vurduruyorum kendimi aşağıdaki satırlarda.

Dünya zamanı (dz) ve referans noktası

Zaman için referans: Biz insanlar için, boyut ve kavram düzeyindeki zamanı tanımlayabilmenin yegane yolu, içinde bulunduğumuz fiziksel mekan ve onu algılayan bilinç düzeyimizin bu iş için kullandığı referans sistemleridir. Kozmik olarak var olduğumuz koordinatlar "Samanyolu Galaksi" si içindeki "Güneş Sistemi" dir. Bu sisteme özgü zamanı tanımlayabilmenin referansı ise, dünya ve güneş arasında kurabildiğimiz ilişkiye bağlı olarak sayılan zamandır. Kısacası, referans dünyanın kendi eksenini ve güneş etrafındaki dönüşüne bağlı olarak sayılabilen ve algılanabilen zaman kavramıdır. Güneş sistemi içindeki diğer gezegenlere göre zamanı, dünya zamanı referansı ile tanımlamaya kalkarsak, şimdide var olduğumuz dünya zamanına göre bir başka gezegende geçmişte ve/veya bir diğerinde gelecekte olduğumuz hesaplanabilecek ve kavranacaktır. Aşağıdaki tablo bunun için verilmiştir. Dünya zama-

nı referans alındığında ve buna göre diğer gezegenlerin güneşe olan uzaklığı ile paralel olarak güneş ve kendi eksenleri etrafındaki dönüşleri hesaplandığında dünyadaki bugün yaşayan bir insanın sistemin diğer gezegenlerinde farklı fiziksel ve bu bağlamda da biyolojik zamanlarda yaşaması durumu ortaya çıkmaktadır.

Tablo I. Güneş Sisteminde Dünya Referans Ölçülerine Göre Parametrik Mesafe ve Zaman Birimleri

Güneş Gezegen	Ekvator Çapı (km)	Çevresi (km)	Güneşten Ortalama Uzaklık (milyon km)	Güneşin Etrafında Kat Ettiği Zaman Yıl(Y)-Gün(G)	Kendi Etrafında Dönüş		
					Gün	Saat	Dakika
Güneş	1 392 000	4 370 880	0	0	109	2616.00	156 960
Merkür	4840	15 197.6	57.9	88G	0.38	9.11	546.6
Venüs	12 400	38 936	108.2	225.7G	0.97	23.33	0.97
Dünya	12 754	40 047.56	149.5	365.25G	1	24	1440
Mars	6800	21 352	227.9	1Y - 322G	0.53	12.79	767.4
Jüpiter	142 800	448 392	778.3	11Y - 314G	11.29	269.12	16 123.2
Satürn	120 800	379 312	1428	29Y - 167G	9.47	227.32	13 639.2
Uranüs	47 600	149 464	2872	84Y - 5G	3.73	89.57	5374.2
Neptün	44 600	140 044	4498	164Y - 282G	3.50	84.33	5035.8
Plütön	5850	18 369	5910	248Y - 116G	0.46	11.00	660

Referans noktasına göre geçmiş, şimdi ve gelecek. Dünya zamanına göre doğumum SS. (sıfırdan sonra) 1952 yılında. Zamanın bir kategorisi olarak dünya yılı, dünyanın güneş etrafındaki bir kezik dönüş süresi olan 365 gün 25 dakika ile ifade edilmektedir. Şu halde, SS. 2000 sonu itibarıyla, 48 dünya yılını zamansal olarak doldurmuş bulunuyorum. Jüpiter güneşe 778.3 milyon km uzaklıkta konuşlanmış olup bu süreyi dünya senesine göre 11 yıl 314 günde tamamlamaktadır. Yani yaklaşık 12 dünya yılında. Bu durumda, eğer bir Jüpiter'li olsaydım referans noktası olarak alınacak dünya zamanına göre henüz 4 yaşında olmam gerekiyordu. Yani başka bir anlatımla şu anda Jüpiter'de geçmişini yaşıyor olacaktım. Buna karşın bir Merkür'lü olsaydım şu anda bir dünyalı için yaşanması henüz söz konusu olmayan bir yaşta, 200 yaşında olacaktım. Yani gelecekte; çünkü Merkür, güneşe olan 57.9 milyonluk uzaklığı ile onun etrafında dünya zamanına göre her 88 günde bir dönmektedir.

Jüpiter'in kendi etrafında bir kezik dönüşü, yani bir Jüpiter günü dünya günü referans alındığında 12 gün 05 saat sürmektedir. Buna karşın Merkür için bu süre sadece 9 saat 11 dakikadır. Bu durumda bir dünyalı olarak biyolojik zamanımın referansı olan günlük ritimim, yani 20-28 saatler arasında sayılan sirkadiyan ritimim ve buna özgün kalıtsal olarak çalışan biyolojik saatim Merkür'de ultradiyan bir ritim aralığında güne adapte olmaya çalışırken, Jüpiter'de yaklaşık sirkadiseptan bir frekansta günü yaşar olacaktı. Bu da zamanın kozmik anlamda da "hangi zaman?" olduğu

sorusunu gündeme getirmektedir. Aşağıdaki tablolar dünya zamanı referans alındığında var olan biyolojik ritim frekanslarını ve bundan da hareketle güneş sistemi içindeki diğer gezegenlere aynı referansın ekstrapolasyonu ile elde edilen frekans aralıklarını göstermektedir.

Zaman boyutunun kendi üstüne kıvrılması: Evrende geçerli olan geometri iki boyutlu Öklit geometrisinden farklıdır. Kozmoz, uzay-zaman geometrisinin içinde barınmaktadır. Einstein'da evrende geçerli olan geometrinin Öklit geometrisi olmadığını ve özellikle Öklit geometrisinin gravitasyon alanları için geçersiz olduğunu kanıtlamıştır. Işık, gravitasyon alanı içerisinde iki nokta arasında oluşan doğru gibi düz değil, en kısa yol olarak bir eğri veya çemberi izlemektedir. Tüm evrendeki maddelerin oluşturduğu gravitasyon, uzay-zaman boyutu içerisinde, zaman boyutunun kendi üzerine kapanmasıyla sonlu; fakat sınırsız bir sistem oluşturmuştur. Evrendeki eğrilik gravitasyondan, gravitasyon da madde varlığından oluşmaktadır. O halde evrendeki eğriliği saptayabilmek için evrenin yoğunluğunu bulmak gerekir. Astronomik ölçümlerin Einstein alan denkleminde uygulanması sonucu, sınırsız ve fakat sonlu Einstein evreninin çapını saptamak mümkün olmuştur. İşte bu amaçla evren Hubble teleskobuyla incelenerek yoğunluğunun 1×10^{-21} gr. olduğu saptanmıştır. Bu değer Einstein'ın alan denkleminde uygulandığında çapı 67 milyar ve çevresi 210 milyar ışık yılı olan bir sistem karşımıza çıkmaktadır. Buna göre uzay boyutu olan en, boy, yükseklik (kalınlık) gibi bileşmelerin yüzeyel olarak zaman boyutu ile kaynaşmış olan uzay-zaman boyutunda bulunduğumuz koordinattan uzaya bir ışık demeti gönderecek olsak 210 milyar ışık yılı sonrasında bu demet çıktığı noktaya geri döner. Diğer bir anlatımla bu olay, gravitasyon alanındaki zaman boyutunun kendi üzerine kıvrılması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç: Bu yaklaşımdan varsayımsal olarak çıkarılacak temel sonuç şudur: Kozmolojik zaman, seçili mekan ve koordinatlarına ve vektörel saptamayı yapabilmek için seçilen referansa bağlıdır. Bu bağlamda zaman değil zamanlardan söz etmek olası

50

Tablo 2. Dünya Zamanı Referansına Göre Biyolojik Zamanın Frekans Ritimleri

Ritim Alanı	Genişlik
Ultradiyan	$t < 20$ Saat (S)
Sirkadiyan	$20 S \leq t \leq 28 S$
Infradiyan	$t > 28 S$
Sirkaseptan	$t = 7 \pm 3$ Gün (G)
Sirkadiseptan	$t = 14 \pm 3$ G
Sirkavijintan	$t = 21 \pm 3$ G
Sirkatrivijintan	$t = 30 \pm 5$ G
Sirkannual	$t = 1$ Yıl (Y) \pm 3 Ay (A)

t: periyot

Tablo 3. Dünya Zamanı Referansına Göre Biyolojik Zamanın Frekans Ritimlerinin Güneş Sistemindeki Parametrik Değişimleri

Güneş	Gezegen	Kendi Etrafında Dönüş		Dünya Zamanı Referansı (Sirkadiyan: $20 \leq t \leq 28$ S)
		Gün (G)	Saat (S)	
Güneş		109	2616.00	≅Sirkannual
	Merkür	0.38	9.11	Ultradiyan
	Venüs	0.97	23.33	Sirkadiyan
	Dünya	1	24	Sirkadiyan
	Mars	0.53	12.79	Ultradiyan
	Jüpiter	11.29	269.12	Sirkadiseptan
	Satürn	9.47	227.32	Sirkaseptan
	Uranüs	3.73	89.57	Sirkaseptan
	Neptün	3.50	84.33	Sirkaseptan
	Plüton	046	11.00	Ultradiyan

dir. Diğer yandan zamanın kendi üzerine kıvrılması da düşünülecek olduğunda dünya zamanının kendi fizik mekanındaki bir bilinç ürünü olduğunu ve biyolojik zamanın da bu bilinci oluşturmaya koşullu bir kalıt olarak hareket ettiğini söylemek olasıdır.

Küçük foktan mektup aldım!

Yukarıda onca yazılan nedir biliyormusunuz; zamanın hep kendi üzerimize bir kıvrılışı. Ve akıyor zaman. Bizde önünde sürüklenip giden bir sonbahar yaprağımız ne!

Dostlarımin, arkadaşlarımin çocukları, bebeklikleri ve çocukluk dönemlerinde hep çok iyi arkadaşlarımin olmuşlardı. Onlarla saatlerce oyunlarımız, yılbaşı partilerinde Noel Baba kılığına girmem, kucakta ninni niyetine söylenen türküler, marşlarla uyuklara dalmalarımız, deniz kenarında kumdan kaleler inşa edişimiz, omuzumda sularda yüzüşümüz, deniz kabukları toplamalarımız, su üstünde taş kaydırmalarımız bir gençlik döneminin halen sıcaklığını içimde taşıyan değerli taşları gibi anılarımda parıldıyor duruyor.

O zamanlar ben de onların arkadaşlarıydım. Nuri'ydim. Yani beni öyle çağırırlardı, seslenirlerdi arkamdan. Sonra onlar büyümeye başladılar. Ben de birden Nuri abi oldum. Oysa galiba farkında değillerdi, ben hala Nuri olarak orada öylece ve yanı başlarındaydım. Sonra daha da büyüdüler; okulları, üniversiteleri bitirdiler. Ve ben bazen Nuri abi, bazen de Nuri amcalığa terfi ettim. Oysa ben bana göre hala Nuri'ydim. Ve dahi öyleydim de galiba bir kavri-

yamadığım, benim de onlarla beraber büyüdüğüm-dü. Oysa kendi yaştlarım bana halen Nuri diyorlardı da neden yavaş yavaş yollarımız bu bana göre katıksız ve kadim dostlarımdan ayrılmaya başlamıştı. İşte çözülmez, içinden çıkılmaz yeni açmazım bu olmuştu. Oysa onlarla hiç bir çıkar ilişkisi, yarışması, tartışması olmadan nasıl da yolları böylesine güzel yürüyüp gelmiştim de, onlar şimdi bana kendi kulvarımda kendi başıma yürüyüp gitmem gerekliliğini işaret eder gibi beni abi, amca yapmışlardı. Yoksa cevabı zaman mıydı da, bir büyük bir akışta...

Aslında bunları yazmıyacaktım; galiba bu sefer ben sözcükleri değil, sözcükler beni yönlendirdi ve Pelin'den aldığım bir e-posta mektubunun hatırlattıkları beni bu sulara taşıdı. Denizde oynadığımız ve küçük fok olarak omuzumda yüzdürdüğüm günlerden sonra kendi evini barkına kurmak üzere Merih'le yollara çıkan Pelin'den mektup aldım. Gelirsen diye sesleniyordu seni evimde misafir etmek isterim. Sonra da ekliyordu "küçük fok daha büyümedi mi? diye". Acelen ne küçük fok, elbette sen de büyüyeceksin! Ve bir gün büyüdüğünü sana da Pelin abla, Pelin teyze diyenlerin sesi kulaklarında yankılanırken öğreneceksin.

Uzak diyarlardan Amerika'dan yazmış bana arkadaşım ve film şeridi gibi yaşam gözlerimin önünden aktı geçti. Galiba kendime bile söylemeden ve ay-nada gözümü, yüzüme göstermeden iki damla yaşla, öylece suskun ve gizlice ağladım.

Kaldığımız yerden devam edebilecekmiyim bakalım ileriki sayılarda!

